

2017

RAPPORT

RESULTATER FRA ESPAD 1995-2015

Bruk av rusmidler og tobakk blant 15–16 åringer

Elin K. Bye

Astrid Skretting

Bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16 åringer

Resultater fra ESPAD 1995-2015

Elin K. Bye

Astrid Skretting

Utgitt av Folkehelseinstituttet
Område for psykisk og fysisk helse
Avdeling for rusmiddelbruk
Juni 2017

Tittel:

Bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16 åringer
Resultater fra ESPAD 1995-2015

Forfattere:

Elin K. Bye
Astrid Skretting

Bestilling:

Rapporten kan lastes ned som pdf
på Folkehelseinstituttets nettsider: www.fhi.no

Design omslag:

Fete typer

Lay-outmal:

Per Kristian Svendsen

ISBN elektronisk utgave 978-82-8082-851-4

Sammendrag

Rapporten presenterer resultater fra den norske delen av den europeiske skoleundersøkelsen ESPAD (the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) om bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16-åringer (<http://espad.org/>). Det er til nå foretatt seks datainnsamlinger (1995, 1999, 2003, 2007, 2011 og 2015) og formålet med denne rapporten er å presentere utviklingen i bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16 åringer i perioden 1995-2015.

Hovedresultatet er en gjennomgående positiv utvikling når det gjelder bruk av både tobakk, alkohol og narkotika blant norske 15-16-åringer, både for gutter og jenter. Andelene som brukte henholdsvis alkohol og tobakk var i 2015 på det laveste nivået siden oppstart av undersøkelsen i 1995. Andelene som oppga bruk av cannabis eller andre narkotiske stoffer har også holdt seg på et stabilt og lavt nivå. Stort sett har utviklingen når det gjelder bruk av de ulike substansene vært den samme for gutter og jenter. Videre kommer norske 15-16-åringer svært godt ut sammenlignet de fleste land i Europa ved at de gjennomgående ligger lavt når det gjelder bruk av de ulike substansene.

Tobakk

Andelen norske 15-16-åringer som oppga at de *noen gang* hadde røykt, har vært jevnt fallende etter årtusenskiftet, fra omkring 70 prosent i 1999 til 29 prosent i 2015. Andelen som rapporterte å ha røykt i løpet av de *siste 30 dagene*, er redusert fra 40 prosent i 1999 til 11 prosent i 2015. Likeledes er andelen som oppga å ha røykt *daglig* i løpet av de *siste 30 dagene*, redusert fra 24 prosent i 1999 til 3 prosent i 2015. Det var i 2015 en større andel gutter enn jenter som rapporterte å ha røykt daglig i løpet av de *siste 30 dagene*.

Andelen som mente det ville være «lett» å få tak i sigaretter om de ønsket det, er redusert fra 96 prosent i 1995 til 64 prosent i 2015.

Andelen som rapporterte å ha brukt snus *noen gang* er redusert fra 33 prosent i 2007 til 24 prosent i 2015, mens andelen som oppga å ha brukt snus *av og til* er redusert fra 16 prosent i 2007 til 7 prosent i samme tidsrom. Andelen som oppga å bruke snus *daglig* er redusert fra 11-12 prosent i 2007 og 2011 til 8 prosent i 2015. Det var en klart større andel gutter enn jenter i alle undersøkelsesårene som rapporterte å ha brukt snus *daglig*.

Andelen som mente det medfører stor risiko å røyke sigaretter, har økt, både når det gjelder å røyke sigaretter *av og til* og å røyke en pakke sigaretter eller mer *hver dag*. Snus ble oppfattet som mindre risikofylt enn røyking.

Norge er blant de land i Europa som har hatt den største nedgangen i andelen som oppga at de hadde røykt noen gang blant 15-16-åringer. Samtidig var Norge i 2015 blant de landene som hadde den laveste andelen som oppga å ha røykt henholdsvis *noen gang* og i løpet av de *siste 30 dagene*. Norge hadde i 2015 den laveste andelen som rapporterte å ha røykt *daglig* i løpet av de *siste 30 dagene* blant 15-16-åringer, sammenlignet med andre europeiske land.

Alkohol

Andelen norske 15-16-åringere som oppga at de hadde drukket alkohol *noen gang* har vært jevnt nedadgående etter årtusenskiftet, fra 85 prosent i 1999 til 59 prosent i 2015.

Likeledes er andelen som rapporterte å ha drukket alkohol i løpet av de *siste 12 månedene* redusert fra 78 prosent i 1999 til 49 prosent i 2015 og andelen som oppga å ha drukket alkohol i løpet av de *siste 30 dagene* fra 55 prosent i 1999 til 24 prosent i 2015. Det har også vært en nedgang i antall ganger 15-16-åringene rapporterte å ha drukket alkohol i samme periode. I 2015 var det ingen forskjell mellom jenter og gutter i andel som oppga at det hadde drukket noen gang eller i løpet av de siste 12 månedene, mens det var en større andel jenter enn gutter som oppga å ha drukket i løpet av de siste 30 dagene.

Andelen som oppga at de *noen gang* hadde vært tydelig beruset er redusert fra 46 prosent i 2007 til 27 prosent i 2015. På samme måte er andelen som oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av de *siste 12 månedene* redusert fra 41 prosent i 2007 til 23 prosent i 2015 og andelen som oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av de *siste 30 dagene* er redusert fra 21 prosent i 2007 til 9 prosent i 2015. Det var her ingen forskjell mellom jenter og gutter. Det framkommer videre at andelen som rapporterte å ha drukket 5+ enheter ved samme anledning, er redusert fra 50 prosent i 1999 til 21 prosent i 2015.

Det har skjedd en endring i hva slags type alkohol 15-16-åringene oppga å ha drukket i løpet av de siste 30 dagene. Mens brennevin var den dominerende drikken fram til årtusenskiftet, var det i 2015 øl og cider som var det mest foretrukne. Det var liten eller ingen forskjell mellom jenter og gutter. Det har i perioden vært en økning i andelen som rapporterte at de opplever det som vanskelig å få tak i alkohol om de skulle ønske det.

Når det gjelder oppfatning av risiko knyttet til å drikke alkohol, ga omkring 70 prosent i alle undersøkelsesårene uttrykk for de mente det var risikofyllt å drikke 4-5 drinker nesten hver dag. Det har imidlertid vært en økning fra omkring 20 prosent i 1999 til 43 prosent i 2015 som mente det var stor risiko knyttet til å drikke fem drinker eller mer nesten hver helg.

Åtte av ti 15-16-åringere oppga i 2015 at foreldre/foresatte hadde gitt en eller annen form for regel om bruk av alkohol. Om lag to av ti rapporterte at de *noen gang* hadde drukket alkohol sammen med en eller begge foreldre/foresatte.

I 2015-undersøkelsen befant norske 15-16-åringere seg i det helt nedre sjiktet sammenlignet med andre land i Europa både når det gjelder å ha drukket henholdsvis *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*. Det samme gjelder andelen som oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av de *siste 30 dagene* og andelen som oppga å ha drukket 5 alkoholenheter eller mer ved *samme drikkesituasjon* i løpet av de *siste 30 dagene*.

Vanedannende legemidler, narkotika, sniffing av løsemidler og doping

Andelen norske 15-16-åringere som oppga at de *noen gang* hadde brukt beroligende midler/sovemidler etter resept fra lege, ble redusert fra 14 prosent i 1999 til 11 prosent i 2015, mens bruk av slike legemidler uten å ha fått resept fra lege økte fra 3 prosent i 1995 til 6 prosent i 2015.

Andelen som oppga at de *noen gang* hadde brukt cannabis, økte fra 5,9 prosent 1995 til 12,3 prosent i 1999, men er så redusert til 6,5 prosent i 2015. Andelen som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 12 månedene* økte fra 4,7 prosent i 1995 til 9,1 prosent i 1999 og er redusert til 5,3 prosent i 2015. Andelen som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 30 dagene* økte fra 2,7 prosent i 1995 til 4,1 prosent i 1999 og er redusert til 2 prosent i 2015. Det har gjennomgående vært en høyere andel gutter enn jenter som oppga å ha brukt cannabis både *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*. De som oppga bruk av cannabis oppga å drikke oftere og hadde flere høykonsum-situasjoner enn de som oppga ikke å ha brukt cannabis.

I 2015 oppga i underkant av 2 prosent at de noen gang hadde brukt nye psykoaktive stoffer som syntetiske cannabinoider o.l.

I alle de seks undersøkelsesårene oppga 30-40 prosent at de mente det ville være lett å få tak i cannabis hvis de skulle ønske det. Andelen som mente det er stor risiko knyttet til regelmessig bruk av cannabis er redusert fra 87 prosent i 1995 til 69 prosent i 2015.

Andelene som oppga bruk *noen gang* av andre narkotiske stoffer enn cannabis (amfetamin, kokain o.l) har vært rundt 1 prosent i alle undersøkelsesårene, mens andelen som oppga at de *noen gang* hadde sniffet løsemidler har variert mellom 5 og 8 prosent. Andelen som rapporterte å ha brukt anabole steroider *noen gang* har vært omkring 1 prosent i alle undersøkelsesårene.

Sammenlignet med andre land som inngår i den europeiske skoleundersøkelsen, har Norge i alle undersøkelses-årene vært blant de landene som har hatt den laveste andelen blant 15-16-åringene som oppga å ha brukt cannabis henholdsvis *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene*, og i løpet av de *siste 30 dagene*.

Summary

This report presents results from the Norwegian part of the European School Survey Project (ESPAD) on the use of drugs and tobacco among 15-16 year olds (<http://espad.org/>). To date, six data collections have been carried out (1995, 1999, 2003, 2007, 2011 and 2015), and the purpose of this report is to present trends in the use of drugs and tobacco among Norwegian adolescents in the period 1995-2015.

The main result is a positive development in tobacco, alcohol and drug use among Norwegian 15-16 year olds, both boys and girls. In 2015, the proportions who used alcohol and tobacco respectively were at the lowest level since the start of the survey in 1995. The proportions for use of cannabis or other narcotic drugs are also at a stable and low level. Moreover, the use of the various substances among Norwegian 15-16 year olds is generally low compared to most other European countries.

Tobacco

The average prevalence of *ever use* of cigarettes among Norwegian 15-16 year olds has been steadily declining since the millennium, from about 70 percent in 1999 to 29 percent in 2015. The proportion who have smoked during the *past 30 days* decreased from 40 percent in 1999 to 11 percent in 2015. Likewise, the percentage who reported *daily smoking* in the past 30 days decreased from 24 percent in 1999 to 3 percent in 2015. More boys than girls reported daily smoking in the past 30 days in 2015.

The proportion who thought it would be "easy" to get hold of cigarettes if they wanted to, decreased from 96 percent in 1995 to 64 percent in 2015.

The proportion who reported *ever use* of snus decreased from 33 percent in 2007 to 24 percent in 2015, while the percentage who reported *occasional use* of snus decreased from 16 percent in 2007 to 7 percent in the same period. The proportion of *daily snus users* declined from 11-12 percent in 2007 and 2011 to 8 percent in 2015. More boys than girls reported daily use of snus in all the survey years.

The proportion who thought that smoking cigarettes poses a high risk to health has increased, both in respect of smoking cigarettes occasionally and smoking a packet or more of cigarettes every day. Snus was perceived as less risky than smoking.

Norway is among the countries in Europe with the biggest decline in the proportion of 15-16 year olds reporting that they had ever smoked. In 2015, Norway had the lowest figures for *ever smoking*, smoking during *the past 30 days*, and *daily smoking* in the past 30 days among 15-16 year olds compared to other European countries.

Alcohol

The proportion of Norwegian 15-16 year olds who reported that they had *ever drunk* alcohol has been steadily declining since the millennium, from 85 percent in 1999 to 59 percent in 2015. Likewise, the proportion reporting drinking during the *past 12 months* decreased from 78 percent in 1999 to 49 percent in 2015, and the proportion who had consumed alcohol during the *past 30 days* decreased from 55 percent in 1999 to 24

percent in 2015. There was also a decline in the number of times 15-16 year olds had drunk alcohol in the same period. In 2015, there was no difference between girls and boys as to whether they had ever drunk alcohol or had drunk alcohol in the past 12 months, while there were more girls than boys who reported drinking in the past 30 days.

The proportion that reported *ever* having been clearly drunk fell from 46 percent in 2007 to 27 percent in 2015. Likewise, the proportion of students reporting having been clearly drunk during the *past 12 months* decreased from 41 percent in 2007 to 23 percent in 2015, and the proportion that appears to have been clearly drunk during the *past 30 days* decreased from 21 percent in 2007 to 9 percent in 2015. There was no difference between girls and boys in this respect. Moreover, the proportion of students reporting to have drunk 5+ units on the same occasion decreased from 50 percent in 1999 to 21 percent in 2015.

There has been a change in what type of alcohol 15-16 year olds report having drunk during the past 30 days. While liquor was the dominant beverage until the turn of the millennium, beer and cider were the preferred beverages in 2015. There was little or no difference between girls and boys. There has also been an increase in the proportion who reported that they find it difficult to get hold of alcohol, should they want to.

Regarding the perception of risk associated with drinking alcohol, about 70 percent in all the research years reported that they thought it was risky to drink 4-5 drinks almost every day. However, there was an increase from about 20 percent in 1999 to 43 percent in 2015 in the view that drinking five drinks or more almost every weekend is risky.

Eight out of ten 15-16 year olds stated in 2015 that parents/guardians had issued some form of rule regarding use/consumption of alcohol. About two out of ten stated that they had at some point drunk alcohol with one or both parents/guardians.

In the 2015 survey, 15-16 year olds in Norway were in the lowest level compared with other countries in Europe, both in terms of drinking at all, drinking during the past 12 months and drinking during the past 30 days. The same applies to the proportion who reported having been clearly drunk during the past 30 days and the proportion who had drunk 5+ units on the same drinking occasion.

Addictive drugs, drugs, sniffing of solvents and doping

The proportion of Norwegian 15-16 year olds who stated that they had ever used sedatives on prescription from a doctor fell from 14 percent in 1999 to 11 percent in 2015, while the use of such drugs without a prescription from a doctor rose from 3 percent in 1995 to 6 percent in 2015.

The average prevalence of ever use of cannabis increased from 5.9 percent in 1995 to 12.3 percent in 1999, but then decreased to 6.5 percent in 2015. The percentage reporting cannabis use in the past 12 months increased from 4.7 percent in 1995 to 9.1 percent in 1999 and decreased to 5.3 percent in 2015. Likewise, the proportion who reported cannabis use during the past 30 days increased from 2.7 percent in 1995 to 4.1 percent in 1999, and reduced to 2 percent in 2015. In the whole period 1995-2015, more boys than girls reported cannabis use in the past 12 months and during the past 30 days. Those who

reported use of cannabis also reported drinking more often and had more high consumption situations than those who reported not having used cannabis.

In 2015, only about 2 percent reported that they had ever used new psychoactive substances like synthetic cannabinoids.

In all six survey years, 30-40 percent said they thought it would be easy to get hold of cannabis if they wanted to. The proportion who believed that there is high risk associated with regular use of cannabis decreased from 87 percent in 1995 to 69 percent in 2015.

The proportions of drug use other than cannabis (amphetamine, cocaine and the like) were around 1 percent in all research years, while the average prevalence of lifetime inhalant use varied between 5 and 8 percent. The average prevalence of lifetime use of anabolic steroids was around 1 percent in all research years.

Compared with other countries included in the European School Survey, in all survey years, Norway was among the countries with the lowest prevalence of use of cannabis, for ever use, use in the past 12 months and use during the past 30 days.

Innhold

Forord	10
1. Innledning	11
1.1 Data og metode	12
2. Bruk av tobakk	14
2.1 Hvor stor andel røyker og hvor mye?	14
2.2 Tilgjengelighet sigaretter	16
2.3 Hvor stor andel snuser og hvor mye?	17
2.4 Debutalder tobakk	18
2.5 Risikovurdering tobakk	19
2.6 Bruk av tobakk blant 15-16-åringene i andre europeiske land	20
2.7 Oppsummering	22
3. Bruk av alkohol	23
3.1 Hvor stor andel drikker?	23
3.2 Hvor ofte drikker 15-16-åringene?	24
3.3 Beruselse og høykonsumsituasjoner	25
3.4 Hvor mye drikker 15-16-åringene?	27
3.5 Hva drikker 15-16-åringene?	29
3.6 Debutalder for alkohol	30
3.7 Opplevd tilgjengelighet	30
3.8 Hvor drikker man?	31
3.8 Oppfatning av risiko	32
3.9 Regler for alkoholbruk og drikking med foreldre	33
3.10 Bruk av alkohol blant 15-16-åringene i andre europeiske land	33
3.11 Oppsummering	36
4. Bruk av vanedannende legemidler, narkotika, løsemidler og doping	37
4.1 Vanedannende legemidler	37
4.2 Bruk av cannabis	38
4.3 Tilgjengelighet cannabis	41
4.4 Vurdering av risiko ved bruk av cannabis	41
4.5 Andre narkotiske stoffer	42
4.6 Sniffing av løsemidler	42
4.7 Doping	43
4.8 Bruk av legemidler, sniffing og cannabis blant 15-16-åringene i andre europeiske land	43
4.9 Oppsummering	45
Referanser	46

Forord

Rapporten presenterer resultater fra den norske delen av den europeiske skoleundersøkelsen ESPAD ([the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs](#)) om bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16-åringer. Den europeiske undersøkelsen blir koordinert av European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) og omfatter nå nærmere 40 land. Ettersom det samme spørreskjemaet blir brukt i alle land kan en følge og sammenligne utviklingen når det gjelder ungdoms bruk av de ulike substansene.

Det er til nå foretatt seks datainnsamlinger (1995, 1999, 2003, 2007, 2011 og 2015). Det tidligere SIFA/SIRUS, nå Folkehelseinstituttet, har hatt ansvaret for den norske delen og TNS Gallup har gjennomført datainnsamlingen for alle årene. Hovedformålet med rapporten er å beskrive utviklingen i bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16-åringer. Mer inngående analyser av de endringene som har skjedd og mulige årsaker til disse vil bli fulgt opp i senere publikasjoner.

For at undersøkelsen skal kunne gjennomføres er vi avhengige av at de skoleklasser som blir trukket ut, sier seg villige til å delta. Vi vil derfor takke de skolene og elevene som har tatt seg tid til å besvare spørsmålene. Vi vil også takke Arnfinn Helleve ved avdeling for Helse og ulikhet (FHI) og Tord Finne Vedøy ved avdeling for Rusmiddelbruk (FHI) som har bidratt til kvalitetssikring av rapporten. Vi håper rapporten vil være til nytte for alle som arbeider med ungdom på ulike arenaer.

Oslo, august 2017

Elin K. Bye
prosjektleder

Astrid Skretting
forsker

1. Innledning

Som ledd i The European School Survey on Alcohol and Other Drugs, ESPAD, er det foretatt seks spørreskjemaundersøkelser (1995, 1999, 2003, 2007, 2011 og 2015) blant elever i et representativt utvalg av norske avgangsklasser i ungdomsskolen om bruk av ulike rusmidler og tobakk. Undersøkelsen ble i sin tid initiert av det svenske Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning (CAN) i samarbeid med Europarådets samarbeids-organ mot narkotika, den såkalte Pompidougruppen. Etter hvert ble også EUs overvåkingsorgan for narkotikasporsmål (The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA) trukket inn og det er nå EMCDDA som koordinerer undersøkelsen. Formålet er å sammenligne bruk av rusmidler og tobakk over tid blant 15-16-åringer i ulike land i Europa. I den første undersøkelsen i 1995 deltok 26 land. I de etterfølgende undersøkelsene deltok 30 land i 1999, 35 i 2003 og 2007, 37 i 2011 og 35 i 2015. Det foreligger en internasjonal rapport for hvert av de seks undersøkelsesårene og disse kan lastes ned på <http://www.espad.org/reports-documents>. Den internasjonale rapporten fra 2015 foreligger også som et interaktivt dokument, med flere tabeller og grafer enn i selve hovedrapporten, og dette kan leses/lastes ned på <http://www.espad.org/report/home/>

Selv om undersøkelsene først og fremst har et internasjonalt siktemål, ved at en sammenligner ungdoms bruk av rusmidler og tobakk i ulike europeiske land, er det også av interesse å presentere de viktigste resultatene fra de norske undersøkelsene for seg. Dette er også gjort tidligere ([Skretting, 1996](#); Skretting, 1999; [Skretting og Bye, 2003](#)). Denne rapporten er en videreføring av de tre foregående ved at den presenterer data fra alle de seks undersøkelsesårene. I og med at det er foretatt seks undersøkelser med fire års mellomrom i samme aldersgruppe og med mange av de samme spørsmål, vil en kunne se om det har skjedd endringer i bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16-åringer slik det her er målt. Det er lagt vekt på at presentasjonen av resultatene skal være enkel og mest mulig oversiktlig. For å få et bilde av hvordan bruk av tobakk, alkohol og cannabis er blant norske 15-16-åringer sammenlignet med andre land i Europa, vil vi også presentere noen hovedresultater fra den internasjonale rapporten. Den internasjonale databasen har imidlertid egne retningslinjer for ekskludering av inkonsistente svar etc., og opererer således med en annen N enn hva de ulike deltakerlandene gjør i sine nasjonale rapporter. Grunnet dette, samt avrundinger av desimaler, vil enkelte tall i denne rapporten avvike noe fra de som er publisert for Norge i den internasjonale ESPAD-rapporten (eksempelvis opererer den internasjonale rapporten med 2 prosent daglig røykere siste 30 dager for Norge, mens vi i denne rapporten oppgir 3 prosent).

Siktemålet med rapporten er i hovedsak å presentere utviklingen i bruk av rusmidler og tobakk blant 15-16-åringer i perioden 1995-2015. En mer inngående analyse av de endringer som har funnet sted og mulige forklaringer på disse ligger således utenfor denne rapportens formål.

Bruk av rusmidler blant norsk ungdom inngår også i flere andre undersøkelser, der den mest omfattende er Ungdata-undersøkelsene (<http://www.ungdata.no/>). Dette er undersøkelser i ungdomsskolen og videregående skole som omhandler ulike sider ved ungdoms livssituasjon deriblant bruk av rusmidler og tobakk. Undersøkelsene foregår kommunevis og administreres av Velferdsforskningsinstituttet NOVA og de regionale kompetansesentrene for rusmiddelsporsmål.

Der det er mulig har vi således sammenlignet våre tall med tall fra Ungdata-undersøkelsene 2014/16 ([Bakken, 2016](#)), og de norske resultatene fra den internasjonale «Health Behaviour in School-age Children –HBSC-undersøkelsen fra 2014 ([Samdal m.fl., 2016](#)).

1.1 Data og metode

Spørreskjemaet som er brukt i disse undersøkelsene, ble opprinnelig utarbeidet av en internasjonal gruppe og bygger på erfaringer fra tidligere skoleundersøkelser i Europa og USA. Det er senere revidert i flere omganger og er oversatt til norsk av SIFA/SIRUS. De internasjonale spørreskjemaene kan lastes ned på <http://www.espad.org/reports-documents>. Spørreskjemaene fylles ut anonymt av elevene i en skoletime og legges i en konvolutt som elevene selv limer igjen. Spørreskjemaet inneholder ingen opplysninger om hvilken skole elevene som er med i undersøkelsen kommer fra eller hvor i landet skolene ligger. Undersøkelsene kan derfor ikke si noe om forskjeller og likheter mellom enkelte skoler eller mellom ulike deler av landet.

Norsk Gallup, nå en del av Kantar TNS, har stått for datainnsamlingen i alle de seks undersøkelsesårene. Utgangspunktet har vært å få et representativt utvalg av klasser på siste klassesetrinn i grunnskolen, tilsvarende ca 3 - 4000 elever i alderen 15-16 år. Utvalgene er trukket ved hjelp av et såkalt stratifisert klynge-utvalg (en kombinasjon av fylke/kommunetype, rene ungdomskoler (8.-10. trinn)/skoler med 1.- 10 trinn, skoler med under 300 elever og skoler med 300 elever eller mer. Mens det i de første undersøkelsesårene gikk relativt greit å få de uttrukne skoleklasser til å være med, har det etter hvert blitt stadig vanskeligere å få skoler/klasser til å delta i slike undersøkelser. For å sikre det ønskede nettoutvalg er det derfor trukket et stadig økende bruttoutvalg. At et økende antall av de uttrukne skoler/klasser avslår å være med, kan etter alt å dømme tilskrives at det har blitt mange nasjonale og regionale aktører som ønsker å bruke skolen til ulike undersøkelser og at dette utgjør en belastning.

Tabell 1.1 gir en oversikt over totalpopulasjonen i ungdomsskolenes avgangsklasser, antall elever som ble trukket ut til å delta i undersøkelsen, antall elever på de skolene/klassene som sa ja til å delta, og antall elever som faktisk besvarte spørreskjemaet i de aktuelle årene. Undersøkelsene har funnet sted i mars/april i de respektive årene. Dette medfører at flertallet av elever var 15 år, mens omkring en fjerdedel var fylt 16 år. Elever som var født tidligere eller senere enn det «ordinære» fødselsåret for ungdomsskolens avgangsklasse i de respektive år, inngår ikke i denne rapporten selv om også disse svarte på spørreskjemaet. Vi ser at svarprosenten (antall som faktisk besvarte skjemaet/antall som ble trukket ut) er redusert i perioden 1995-2015. Det trenger imidlertid ikke bety økte skjevheter i utvalget av elever. Frafallet av elever er på skole/klassenivå, og det er ikke grunn til å anta at det her har vært systematisk frafall. Ved de skolene som har sagt ja til å delta er deltagelsen blant elevene høy, og i all hovedsak besvarte alle som faktisk var til stede på dagen for undersøkelsene spørreskjemaet (elever som av ulike grunner var fraværende ble ikke bedt om å besvare spørreskjemaet på et tidligere/senere tidspunkt).

Tabell 1.1. Utvalg av elever som inngikk i undersøkelsene i ulike år

År	Antall elever totalt på 10. trinn	Antall elever trukket ut	Antall elever i klassene som deltok	Antall elever som faktisk svarte	Svarprosent	Antall elever 15-16 år som benyttes i denne rapporten
1995	52 268	5 029	4 352	4 020	80	3910
1999	51 138	5 070	4 366	3 918	77	3791
2003	55 706	5 856	4 531	3 935	67	3833
2007	63 634	6 282	3 999	3 687	59	3558
2011	63 752	9 566	3 680	3 196	33	3044
2015	62 614	5 060	2 948	2 805	55	2697

Resultatene er stort sett presentert uten desimaler. Som allerede nevnt har den internasjonale databasen egne retningslinjer, som også har variert i perioden, for ekskludering av ekstremverdier, inkonsistente svar etc. Resultatene som er presentert i de internasjonale rapportene opererer således med utvalg som ikke nødvendigvis har samme N som deltakerlandene benytter i sine nasjonale rapporteringer. Enkelte tall i denne rapporten kan derfor avvike noe fra det som tidligere er rapportert for Norge i de internasjonale rapportene.

Det er gjennomgående foretatt signifikanstester (tester som sier noe om de forskjellene som er funnet er et resultat av tilfeldigheter eller ikke) som er funnet på de fleste av hoved-indikatorene for bruk av rusmidler og tobakk, og da for forskjeller mellom årene 1995 og 1999, og 1999 og 2015 (kji-kvadrat test og t-test for andeler/gjennomsnitt). Det er også signifikanstestet for kjønnsforskjeller for undersøkelsene i 1995, 1999 og 2015. For å få en mer leservennlig tekst har vi, grunnet det store antallet av variabler/perioder som er testet, valgt å unnlate rapportering av p-verdier fra hver test. Der det i teksten står at det har vært **en klar økning/oppgang eller klar nedgang, klart større andel/høyere/flere, eller at det er en forskjell mellom gutter og jenter**, betyr dette at det er en signifikant forskjell med p-verdi på minimum $p < 0.05$ (dvs. at sannsynligheten for at det ikke er en slik forskjell er mindre enn 5 prosent). Med unntak av enkelte tester for kjønnsforskjeller var de fleste p-verdier på mellom 0.01-0.001.

Det vil alltid være usikkerheter knyttet til undersøkelser basert på spørreskjema. Dette gjelder også disse undersøkelsene. Én feilkilde vil for eksempel være at ikke alle husker hva og hvor mye de har drukket av ulike drikkesorter. En annen feilkilde kan være at de som svarer av ulike grunner mer eller mindre bevisst gir feilaktige opplysninger. Når det gjelder bruk av illegale rusmidler, som cannabis, kan det også tenkes at noen kan være redde for å gi opplysninger om dette, selv om spørsmålene ble besvart anonymt. Det kan også tenkes at noen gjerne oppgir bruk av ulike stoffer/rusmidler uten at det er sant. Selv om vil derfor ikke kan være helt sikre på påliteligheten av svarene som blir gitt i slike undersøkelser, er det likevel grunn til å tro at de gir en god pekepinn på utviklingen i ungdoms bruk av tobakk og ulike rusmidler. Når vi gjør sammenligninger kan vi derfor langt på vei regne med at de samme feilkilder gjør seg gjeldende for de grupper vi undersøker.

2. Bruk av tobakk

2.1 Hvor stor andel røyker og hvor mye?

Det har vært store endringer i synet på tobakksrøyking de siste tiårene, og myndighetene har i de senere år intensivert kampen mot røyking, både ved hjelp av lovreguleringer og kampanjer. I 2004 ble det eksempelvis innført totalforbud mot røyking på alle steder innendørs hvor allmennheten har adgang, i 2010 kom en lov om forbud mot synlig oppstilling av tobakk og i 2011 kom et påbud om bildeadvarsler på tobakkspakkene. I 2013 ble det vedtatt nye tillegg til tobakkskadeloven (blant annet lov om tobakksfrie skoler og barnehager), og formåls-paragrafen ble endret slik at siktemålet med loven nå er å oppnå et tobakksfritt samfunn. Det er i dag ingen som sår tvil om de helsemessige skadene ved bruk av sigaretter, og andelen dagligrøykere i den voksne befolkningen har da også gått dramatisk ned i Norge i løpet av de siste førti årene, fra 40 prosent i 1973 til 13 prosent i 2015 ([Skretting m.fl. \(red\), 2017](#)).

Å hindre ungdom fra å begynne å røyke har vært en viktig målsetting med det tobakksforebyggende arbeidet, og i 1996 ble aldersgrensen for kjøp av tobakk hevet fra 16 til 18 år. I 2014 kom et forbud mot salg av 10 pakninger, og dette var også et spesifikt tiltak for å redusere ungdomsrøykingen. Det er også blant ungdom den største endringen i røyking har skjedd, og røyking gir i dag liten status i ungdomsmiljøene. I de seks skoleundersøkelsene som presenteres her, ser vi at andelen 15-16-åringene som oppga at de noen gang hadde røykt, har falt jevnt fra omkring 70 prosent i 1999 til 29 prosent i 2015 (tabell 2.1).

Selv om det også i de siste undersøkelsesårene var en relativt stor andel som oppga å ha røykt noen gang, betyr imidlertid ikke dette at alle disse har fortsatt med dette. Ungdom kan av ulike grunner ha lyst til å prøve hvordan det er å røyke uten at de dermed begynner å røyke regelmessig. Eksempelvis kan eksperimentering med røyking av tobakk ses på som ett av mange «ritualer» ungdom gjennomgår som del av sosialiseringen inn i voksenrollen. Tobakk er ellers også dyrt i Norge, slik at det vil være kostbart for en 15-16-åring å røyke daglig. Som det framgår av tabell 2.1 oppga omkring 25 prosent av 15-16-åringene i 1995 å ha røykt tobakk *40 ganger eller mer* i 1995. Det var så en klar økning til noe over 30 prosent i 1999, mens det har vært en jevn nedgang i årene etter og i 2015 var andelen som oppga å ha røykt *40 ganger eller mer*, redusert til 6 prosent

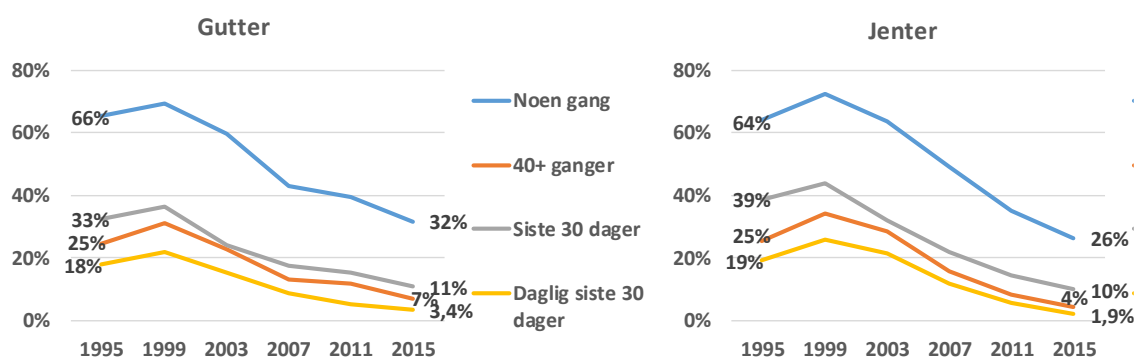
Når det gjelder andelen som oppga å ha røykt i løpet av de *siste 30 dagene* var det også her en klar økning fra 36 prosent i 1995 til 40 prosent i 1999, deretter falt andelen jevnt til 11 prosent i 2015. Likeledes var det en klar økning i andelen som oppga at de hadde røykt *daglig* i løpet av de *siste 30 dagene*, fra 19 prosent i 1995 til 24 prosent i 1999, deretter har det imidlertid vært en kraftig nedgang (tabell 2.1). I 2015 oppga bare 3 prosent at de hadde røykt daglig i løpet av siste 30 dager.

Tabell 2.1. Andel 15-16-åringene som oppga at de hadde røykt noen gang, i alt 40 ganger+, i løpet av siste 30 dager og daglig siste 30 dager, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Noen gang	65	71	62	46	37	29
40 ganger+	25	33	26	15	10	6
Siste 30 dager	36	40	28	20	15	11
Daglig siste 30 dager	18	24	18	10	5	3

I 1995 var det ingen forskjell mellom gutter og jenter på det å ha *røykt noen gang* eller å ha *røykt 40 ganger eller mer*, mens det i 2015 var en klart større andel gutter enn jenter som oppga dette (figur 2.1). Videre var det en klart større andel jenter enn gutter som oppga å ha røykt i løpet av de *siste 30 dagene* i 1995 og 1999, mens det ikke var noen slik forskjell i 2015. For *daglig røyking* i løpet av de *siste 30 dagene* var det imidlertid ingen klar forskjell mellom gutter og jenter i 1995, mens det i 2015 var en klart større andel gutter enn jenter som oppga å ha *røykt daglig i løpet av de siste 30 dagene*. Vi ser at utviklingen stort sett er den samme for gutter og jenter.

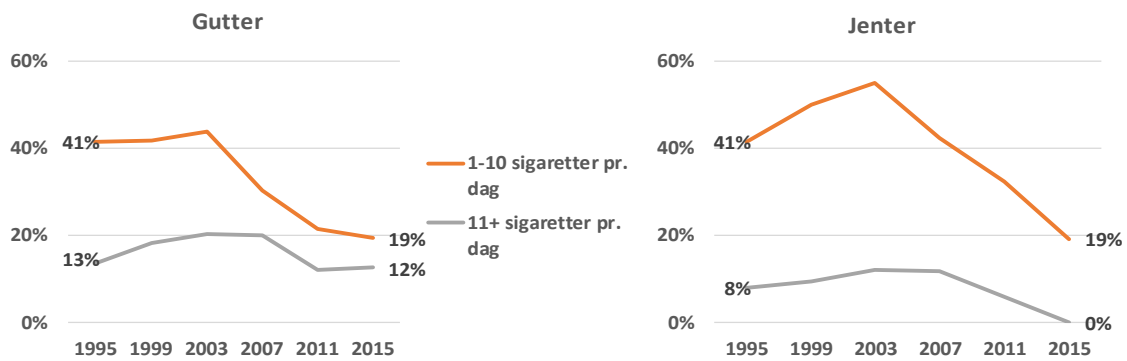
Figur 2.1 Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga at de hadde røykt noen gang, i løpet av siste 30 dager og daglig siste 30 dager, 1995 – 2015.

Resultatene for røyking er i samsvar med andre undersøkelser av norsk ungdom. I Ungdata-undersøkelsen fra 2016 oppga 4 prosent av guttene og 3 prosent av jentene på 10. klassetrinn at de røykte daglig eller ukentlig ([Bakken, 2016](#)). Blant de norske 10. klassingene som inngikk i den internasjonale «Health Behaviour in School-age Children – HBSC - undersøkelsen i 2014, oppga 3 prosent av guttene og 1 prosent av jentene at de røykte daglig ([Samdal m. fl., 2016](#)).

Det kan være av interesse å se litt nærmere på utvikling blant de som oppga å røyke mer eller mindre regelmessig. Tabell 2.2 ser kun på de som oppga å ha røykt *siste 30 dager*, og viser andelen av disse som oppga at de hadde røykt henholdsvis mindre enn 1 sigarett i uken eller pr dag, 1-10 per dag eller 11 sigaretter eller mer per dag i løpet av denne perioden (*siste 30 dager*). Vi ser at det har vært en markant reduksjon i andelen som oppga å ha røykt 1-10 sigaretter per dag, og at den største andelen av de som i 2015 oppga å ha røykt i løpet av de siste 30 dagene, hadde røykt mindre enn 1 sigarett per uke/dag. For det å ha røykt 11+ sigaretter per dag var endringene ikke like markante selv om det også her har funnet sted en reduksjon. Vi ser at 7 prosent av de som hadde røykt i løpet av de *siste 30 dagene* i 2015 oppga å ha røykt 11+ sigaretter per dag, og det var flere gutter enn jenter som oppga dette i alle undersøkelse årene (figur 2.3).

Tabell 2.2. Andel 15-16-åringer som hadde røykt mindre enn 1 sigarett per uke/dag, 1-10 eller 11+ sigaretter per dag blant de som hadde røykt siste 30 dager, 1995 – 2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
< 1 pr uke/dag	48	41	34	48	64	74
1-10 pr. dag	41	46	50	37	27	19
11+ pr. dag	10	13	16	15	9	7

Figur 2.3. Andel 15-16-åringer som hadde røykt 1-10 eller 11+ sigaretter blant de som hadde røykt siste 30 dager, 1995 – 2015.

2.2 Tilgjengelighet sigaretter

I 1996 ble aldersgrensen i Norge for kjøp av tobakk hevet fra 16 til 18 år i, og i 2010 ble det også lovbestemt at røyk og snus ikke skal være synlige i butikker. Noen salgssteder har en innretning ved kassen der den som ønsker å kjøpe tobakk trykker ut en «bong». Mange har en ordning der den som ønsker å kjøpe tobakk må kommunisere dette direkte til den som sitter i kassen, som så finner den ønskede varen frem fra et skap/en hylle med deksel. Dette gjør at det i utgangspunktet ikke skal være mulig for mindreårige å kjøpe tobakksvarer, men det er grunn til å tro at det i praksis ikke byr på de store problemer for mindreårige å skaffe seg slike varer. Selv om salg av tobakk til mindreårige vil være brudd på tobakks-skadeloven og dermed kan straffes med bøter, er årvåkenheten for butikkansatte trolig her noe mindre enn hva gjelder salg av alkohol. Dette blant annet fordi det ikke er noen bevillingsordning (spesiell tillatelse) knyttet til salg av tobakk slik tilfellet er for salg av alkohol.

Tabell 2.3 viser andel som i de ulike undersøkelsesårene oppga hvor vanskelig/lett de mente det ville være å få tak i sigaretter hvis de skulle ønske det. Som vi ser har det vært en jevn økning i andelen som oppga at de mente dette ville være vanskelig, mens det motsatt har vært en jevn nedgang i andel som mente det ville være lett å få tak i sigaretter hvis de skulle ønske det.

Vi ser også at det er en økning i andelen som svarer «vet ikke» på dette spørsmålet. Trolig er dette en utvikling som dels kan knyttes til den faktiske nedgangen i andel unge som røyker og dermed ikke har erfaring fra hvorvidt det er vanskelig/lett å få tak i sigaretter, dels til at oppstillingsforbudet har gjort at de som selger tobakk trolig er blitt mer oppmerksom på hvem de selger til. Det var gjennomgående ingen eller liten forskjell mellom gutter og jenter på spørsmålet om tilgjengelighet.

Tabell 2.3 Oppfatning av hvor vanskelig 15-16-åringene tror det vil være å få tak i sigaretter hvis de skulle ønske det, 1999-2015, andel i prosent.

År	1999	2003	2007	2011	2015
Umulig	1	2	2	3	5
Svært/ganske vanskelig	2	4	10	13	17
Ganske/svært lett	96	91	78	71	64
Vet ikke	2	3	11	13	15

2.3 Hvor stor andel snuser og hvor mye?

Samtidig som det har vært en stor nedgang i røyking i Norge, har det vært en økning i bruken av snus. Det er først og fremst de under 45 år som oppgir å bruke snus, og dette gjelder både for kvinner og menn. Mens det fram til tusenårsskiftet var rundt 7 prosent i aldersgruppen 16-24 år som oppga å snuse daglig, var den tilsvarende andelen 17 prosent i 2015 ([Skretting m. fl. \(red.\) 2017](#)). Bruk av snus har i hovedsak vært knyttet til menn, og i 2015 oppga 22 prosent i aldersgruppen 16-24 år at de brukte snus daglig. I de senere år har snus også fått fotfeste blant kvinner, og i 2015 oppga 14 prosent av kvinner i alderen 16-24 år at de brukte snus daglig, en økning fra 1 prosent rundt årtusenskiftet. En av årsakene til økningen i bruk av snus er at man nå får kjøpt snus i utallige varianter, smaker og former, og både design (ulike farger og størrelser på boksene) og innhold (små og store porsjonssnus med forskjellig nikotin styrke) er tilpasset begge kjønn. I tillegg benyttes snus som hel eller delvis erstatning for røyking, dels at ungdom som trolig ellers ville begynt å røyke heller begynner med snus, men også at ungdom som ikke ville begynt å røyke likevel begynner å bruke snus.

Med unntak av Sverige, er salg av snus ikke tillatt i EU. Bruk av snus inngår derfor ikke i den internasjonale undersøkelsen. Med bakgrunn i at bruk av snus øker i Norge, har spørsmål om snusbruk inngått i de norske undersøkelsene fra 2007.

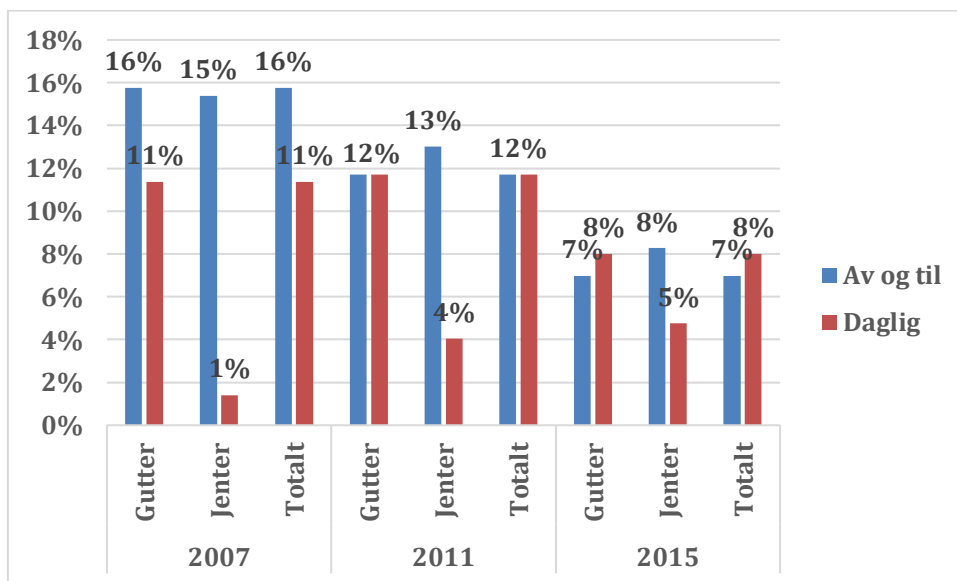
Som det framkommer av tabell 2.4, har det vært en klar nedgang i andel som oppga at de hadde brukt snus *noen gang*. Det framkommer også at det i 2007 var en klart større andel gutter enn jenter som oppga dette, mens det i 2015 ikke var noen slik forskjell. Nedgangen har vært særlig markant blant gutter, og dette er noe man også finner igjen i Ungdata-undersøkelsene ([Bakken, 2016](#)).

Tabell 2.4. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å ha brukt snus noen gang, 2007 – 2015.

År	2007	2011	2015
Gutter	40	36	25
Jenter	25	26	22
Totalt	33	31	24

Det å ha brukt snus *noen gang*, innebærer ikke nødvendigvis at en fortsetter sin bruk. Figur 2.4 viser andel som i årene 2007, 2011 og 2015 oppga at de brukte snus henholdsvis *daglig* og *av og til*. Som vi ser var det en klar nedgang i andel som oppga å ha brukt snus *av og til* fra 16 prosent i 2007 til 7 prosent i 2015. Det var her ingen forskjell mellom gutter og jenter. Når det gjelder andel som oppga å bruke snus *daglig*, var den henholdsvis 11 og 12 prosent i 2007 og 2011, og redusert til 8 prosent i 2015. Det var en klart større andel gutter enn jenter i alle undersøkelsesårene som oppga å ha brukt snus *daglig*.

Dette er i samsvar med tallene fra Ungdata 2014-15, der 9 prosent av guttene og 6 prosent av jentene på 10 trinn oppga å snuse daglig eller ukentlig ([Bakken, 2016](#)). For den tidligere omtalte norske delen av HBSC studien fra 2014, var det 10 prosent av guttene og 4 prosent av jentene på 10 trinn som oppga å snuse daglig ([Samdal m fl., 2016](#)).

Figur 2.4. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å bruke snus av og til eller daglig, 2007- 2015.

2.4 Debutalder tobakk

Selv om det er en relativt liten andel 15-16-åringere som regelmessig røyker og bruker snus, er det som allerede nevnt en langt større andel som i større eller mindre grad prøver ut tobakksprodukter når de er relativt unge. Som det framgår av tabell 2.5, var det en økning fra 42 prosent i 1995 til 45 prosent i 1999 som oppga at de noen gang hadde røykt når de var 13 år eller yngre. Vi ser at det deretter har vært en jevn nedgang til 15 prosent i 2015. Den samme utviklingen ser vi i andel som oppga å ha vært henholdsvis 14 år eller yngre og 15 år eller yngre da de røykte første gang. Den store nedgangen må ses i sammenheng med nedgangen i andel 15-16-åringere som i de ulike undersøkelsesårene oppga at de noen gang hadde røykt. Når det gjelder alder for første gang 15-16-åringene oppga å ha brukt snus, finner vi at det var en økning fra 6 prosent i 2007 til 9 prosent i 2011 og 2015 som var 13 år eller yngre. Det var imidlertid ingen slik økning i andel som oppga å ha vært 14 år eller yngre første gang de brukte snus, mens det var en nedgang fra 28 prosent i 2007 til 22 prosent i 2015 som oppga at de var 15 år eller yngre. Nedgangen her kan ses i sammenheng med nedgangen i andel som oppga å ha brukt snus noen gang.

Tabell 2.5. Alder for når 15-16-åringene røykte første gang brukte snus første gang, kumulativ¹ andel av alle som deltok i de ulike undersøkelsesårene.

År	Røykte første gang			Begynte med snus		
	-13 år	-14 år	-15 år	-13 år	-14 år	-15 år
1995	42	55	64			
1999	45	60	69			
2003	43	54	59			
2007	29	38	46	6	16	28
2011	20	29	37	9	18	27
2015	15	23	30	9	17	22

¹ Kumulativ andel inkluderer eksempelvis hvor stor andel som røykte første gang da de var 14 år eller yngre, er summen av andelen som oppga å ha røykt første gang da de var 13 år eller yngre og andelen som røykte første gang da de var 14 år.

2.5 Risikovurdering tobakk

Selv om en relativt stor andel 15-16-åringene har erfaring med eller røyker/bruker snus, innebærer ikke dette at de har et generelt positivt eller likegyldig forhold til bruk av tobakk. Det er eksempelvis vanskelig å tenke seg at de ikke er kjent med de mange skadevirkningene som er knyttet til røyking av sigaretter. Dette gjelder trolig også for bruk av snus, selv om skadevirkningene her ikke er like store. Skadevirkningene for bruk av tobakk er stort sett knyttet til langvarig bruk, noe som gjør at dette vil være skader som for 15-16-åringene ligger fram i tid, og derfor ikke oppleves som en fare her og nå.

For å få et bilde av hvor farlig 15-16-åringene anser at det er å røyke tobakk eller bruke snus, ble de bedt om å vurdere risiko for å pådra seg skader. Mens det i 1995 og 1999 var i overkant av 70 prosent som oppga at det var *liten eller ingen risiko* ved å røyke sigaretter av og til, var dette redusert til i underkant av 50 prosent i 2011 og 2015 (tabell 2.6). Det har på den annen side vært en økning i andel som mente det medførte *moderat* (fra 20 prosent i 1995 til 34 prosent i 2015) og *stor risiko* (fra 3 prosent i 1995 til 11 prosent i 2015) å røyke sigaretter av og til.

Når det gjelder vurdering av risiko ved å røyke *en pakke sigaretter eller mer om dagen*, har det imidlertid ikke vært noen nedgang i andel som mente dette vil innebære *liten eller ingen risiko* for skader. Her har andelen i alle de seks undersøkelsesårene vært omkring 10 prosent. Det har imidlertid vært en nedgang i andel som mente det var *moderat risiko* knyttet til å røyke *en pakke sigaretter eller mer om dagen*, fra omkring en tredjedel i 1995 og 1999 til i underkant av en femtedel i 2015. Tilsvarende har det vært en økning fra 56 prosent i 1995 til 65 prosent i 2015 som mente det var *stor risiko* knyttet til å røyke *en pakke sigaretter eller mer om dagen*.

Når det gjelder vurdering av risiko ved å bruke snus, ser vi at risikoen gjennomgående vurderes som adskillig lavere enn hva gjelder røyking av sigaretter (tabell 2.6). Her har vi bare data fra 2011 og 2015.

Tabell 2.6. Oppfatning av risiko blant 15-16-åringene for å pådra seg skader ved røyking og bruk av snus, andel i prosent¹, 1995-2015.

År	Risiko ved å røyke sigaretter av og til			Risiko ved å røyker en pakke sigaretter el. mer om dagen		
	Ingen/liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko
1995	74	20	3	9	33	56
1999	73	22	3	11	34	53
2003	61	29	7	9	25	64
2007	53	28	10	11	23	59
2011	48	33	12	10	22	63
2015	49	34	11	10	19	65
	Risiko ved å bruke snus av og til			Risiko ved å snuse regelmessig		
	Ingen/liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko
2011	61	26	5	24	39	30
2015	59	29	6	20	39	34

¹Andelen som svarte «vet ikke» er utelatt i tabellen

2.6 Bruk av tobakk blant 15-16-åringene i andre europeiske land

Resultatene fra de ulike undersøkelsesårene viser en positiv utvikling i Europa i bruk av sigaretter blant 15-16-åringene. Dette gjelder både for det å ha røykt noen gang, røyking i løpet av de siste 30 dagene og daglig røyking. Mens det i 1995 i gjennomsnitt i Europa var 33 prosent som oppga at de aldri hadde røykt, var denne andelen økt til 54 prosent i 2015. Når det gjelder daglig røyking er den gjennomsnittlige andelen redusert fra 20–24 prosent i årene 1995-2003 til 12 prosent i 2015.

Norge er blant de land som har hatt den største nedgangen i andelen røykere blant 15-16-åringene sammenlignet med de øvrige europeiske landene. Som det framgår av tabell 2.7 er det bare Island som i 2015 hadde en lavere andel (16 prosent) enn Norge (28 prosent) som oppga å ha røykt *noen gang*. Også for andelen som oppga å ha røykt i løpet av de *siste 30 dagene* var den norske andelen blant de laveste (10 prosent) sammen med Moldova (9 prosent) og Island (6 prosent). Norske 15-16-åringene hadde i 2015 også den laveste andelen dagligrøykere i Europa ved at kun 2 prosent av norske 15-16-åringene oppga å røyke daglig.

Tabell 2.7. Andel 15-16-åringer i Europa som oppga å noen gang ha røykt sigaretter, røykt sigaretter siste 30 dager og røykt daglig siste 30 dager 2015¹

	Noen gang røykt	Røykt siste 30 dager	Daglig røyking/minst en sigarett daglig siste 30 dager
Czech Republic	66	30	16
Lithuania	65	24	15
Croatia	62	33	23
Slovakia	62	31	18
Estonia	60	21	12
Italy	58	37	21
Liechtenstein	57	29	20
Monaco	56	26	15
Hungary	55	29	18
Bulgaria	55	33	25
France	55	26	16
Poland	55	25	13
Austria	53	28	18
Romania	52	30	20
Ukraine	51	18	11
Faroes	49	19	8
Slovenia	47	22	11
Finland	47	22	11
Georgia	43	18	12
Greece	39	19	11
Denmark	39	19	9
Netherlands	39	21	11
FYROM	38	24	13
Albania	37	11	5
Portugal	37	19	9
Cyprus	35	18	12
Montenegro	34	15	10
Sweden	33	13	6
Moldova	33	9	5
Ireland	32	13	6
Belgium (Flanders)	31	15	9
Malta	29	15	7
Norway	28	10	2
Iceland	16	6	3
AVERAGE	46	21	12

¹Den internasjonale databasen har egne retningslinjer for ekskludering av inkonsistente svar etc., og opererer således med en annen N enn hva deltakerlandene gjør i sine rapporteringer. Tallene for Norge i tabell 2.7 kan derfor avvike noe fra de som er presentert tidligere i kapitlet.

Kilde: www.espad.org

- Table 5. Cigarette use: prevalence of lifetime and 30-day use (percentage): <http://espada.org/report/situation/cigarette-use>
Table 04. Daily cigarette use. Students smoking at least one cigarette per day during the past month. 2015. Percentages.

2.7 Oppsummering

- Andelen 15-16-åringer som oppga at de *noen gang* hadde røykt, har vært jevnt fallende etter årtusenskiftet fra omkring 70 prosent i 1999 til 29 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha røykt i løpet av de *siste 30 dagene* er redusert fra 40 prosent i 1999 til 11 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha røykt *daglig* i løpet av de *siste 30 dagene* er også redusert fra 24 prosent i 1999 til 3 prosent i 2015.
- Det var i 2015 en større andel gutter enn jenter som oppga å ha røykt daglig i løpet av de *siste 30 dagene*.
- Andelen som mente det ville være «lett» å få tak i sigaretter om de skulle ønske det er redusert fra 96 prosent i 1995 til 64 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha brukt snus *noen gang* er redusert fra 33 prosent i 2007 til 24 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha brukt snus *av og til* er redusert fra 16 prosent i 2007 til 7 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å bruke snus *daglig* er redusert fra henholdsvis 11 og 12 prosent i 2007 og 2011 til 8 prosent i 2015.
- Det var en klart større andel gutter enn jenter i alle undersøkelsesårene som oppga å ha brukt snus *daglig*.
- Andelen som mente det er stor risiko ved å røyke sigaretter har økt, både for det å røyke sigaretter *av og til* og det å røyke *en pakke* sigaretter eller mer *om dagen*.
- Snus ble gjennomgående oppfattet som mindre risikofylt enn røyking.
- Norge er blant de land i Europa som har hatt den største nedgangen i andelen 15-16-åringer som oppga at de *noen gang* hadde røykt.
- Norge var i 2015 blant de land i Europa som hadde den laveste andelen som oppga å ha røykt henholdsvis *noen gang* og i løpet av de *siste 30 dagene*.
- Norge hadde i 2015 den laveste andelen 15-16-åringer sammenlignet med andre europeiske land, som oppga å ha røykt *daglig* i løpet av de *siste 30 dagene*.

3. Bruk av alkohol

3.1 Hvor stor andel drikker?

Sett i et internasjonalt perspektiv har Norge en relativt restriktiv alkoholpolitikk med en nedre aldersgrense på 18 år for kjøp av øl og vin (alkohol opptil 22 volumprosent), og 20 år for brennevin. Introduksjonen til alkohol skjer imidlertid for de aller fleste lenge før fylte 18 år, enten ved at barn og unge på ulike måter skaffer seg alkohol selv, eller ved at de får det servert hjemme eller i andre sammenhenger.

Et utgangspunkt for å si noe om 15-16-åringers alkoholbruk, er å se på hvor mange som i det hele tatt har drukket alkohol i en eller annen form. De som deltok i undersøkelsen ble derfor bedt om å svare på hvor mange ganger de hadde drukket alkohol henholdsvis *noen gang* i livet, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*.

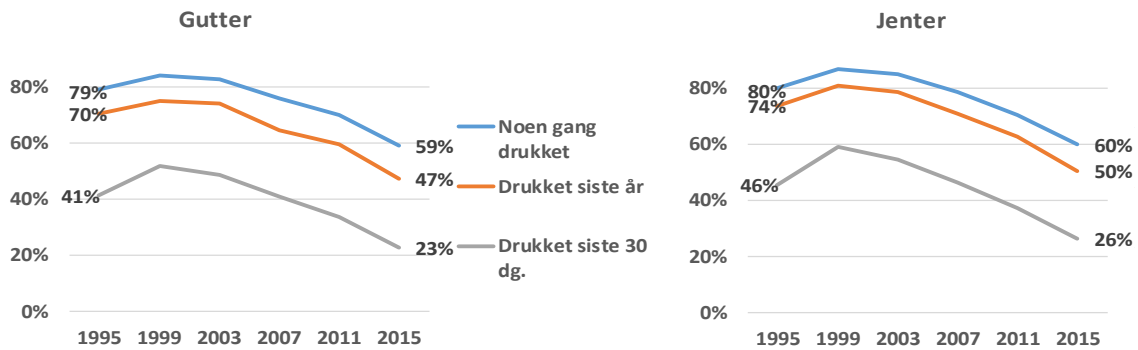
Tabell 3.1. Andel 15-16-åringer som oppga å ha drukket alkohol henholdsvis *noen gang*, i løpet av siste 12 mnd. og i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Noen gang	79	85	84	77	70	59
Siste 12 måneder	72	78	76	67	61	49
Siste 30 dager	43	55	51	44	36	24

Som vi ser av tabell 3.1 oppga det store flertallet av 15-16-åringer i alle de seks undersøkelsesårene, at de hadde drukket alkohol *noen gang*. Vi vet imidlertid ikke hvorvidt de bare har drukket en liten slurk eller om det er snakk om større kvanta da det ikke ble angitt noen minste mengde. Mens det var en klar økning fra 1995 til 1999, både når det gjaldt andelen som oppga at de hadde drukket alkohol *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*, har det funnet sted en klar nedgang fram til 2015.

I 1995 var det ingen forskjell mellom gutter og jenter når det gjaldt å ha drukket *noen gang* (figur 3.1). Det var imidlertid en klart større andel jenter enn gutter som oppga å ha drukket i løpet av henholdsvis *siste 12 måneder* og i løpet av *siste 30 dager*. Går vi til 1999 var det en klart større andel jenter enn gutter som oppga å ha drukket både *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*. Går vi så videre til det siste undersøkelsesåret (2015) var det ikke noen forskjell mellom gutter og jenter i andel som oppga å ha drukket *noen gang* eller i løpet av de *siste 12 månedene*, mens det også i 2015 var en klart større andel jenter enn gutter som oppga å ha drukket i løpet av de *siste 30 dagene*.

Oppsummert må en kunne si at når det var forskjeller mellom gutter og jenter i andel som hadde drukket alkohol henholdsvis *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*, var det gjennomgående en større andel jenter enn gutter. Som for utviklingen i bruk av sigaretter, ser vi at den nedadgående trenden er lik for gutter og jenter.

Figur 3.1. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å ha drukket alkohol henholdsvis noen gang, i løpet av siste 12 mnd. og i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

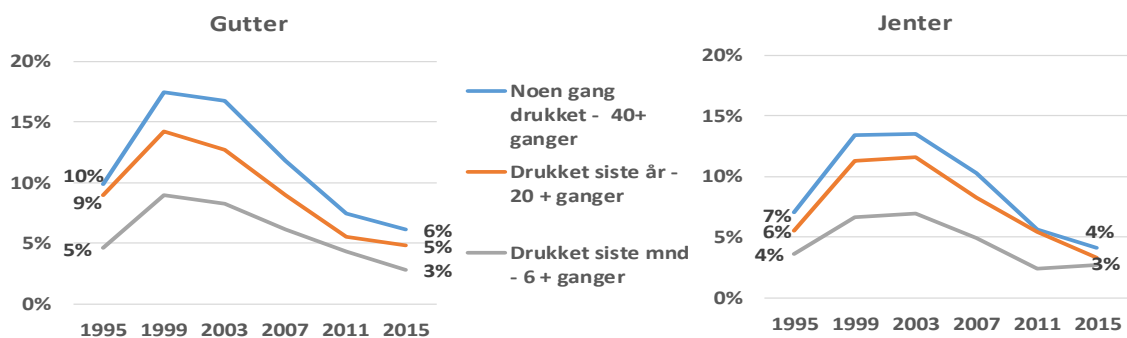
3.2 Hvor ofte drikker 15-16-åringer?

I 1995 var det 8 prosent som oppga at de til sammen hadde drukket alkohol *40 ganger eller mer* (tabell 3.2). Det var så en klar økning til 16 prosent i 1999, mens det deretter har vært en jevn nedgang til 5 prosent i 2015. Likeledes var det en klar oppgang fra 7 prosent i 1995 til 13 prosent i 1999 i andelen som oppga at de hadde drukket *20 ganger eller mer* i løpet av de *siste 12 månedene*, og så en klar nedgang til 4 prosent i 2015. Det samme mønsteret finner vi for bruk av alkohol i løpet av de *siste 30 dagene*. Det var her en klar økning fra 4 prosent som i 1995 oppga å ha drukket *seks ganger eller mer*, til 8 prosent i 1999, mens det så igjen var en klar nedgang til 3 prosent i 2015.

Mens det stort sett var en klart større andel jenter enn gutter som oppga at de hadde drukket alkohol *noen gang*, var det klart flere gutter enn jenter som oppga at de til sammen hadde drukket *40 ganger eller mer* (figur 3.2). Når det gjaldt alkoholbruk i løpet av *siste 12 måneder* var det klart flere gutter enn jenter som oppga å ha drukket *20 ganger eller mer* i 1995 og i 1999, mens det ikke var noen slik forskjell i 2015. For bruk av alkohol i løpet av de *siste 30 dagene* var det ingen kjønnsforskjell når det gjaldt å ha drukket *seks ganger eller mer* hverken i 1995 eller 2015, mens det i 1999 var klart flere gutter enn jenter.

Tabell 3.2. Andel 15-16-åringer som oppga å ha drukket alkohol henholdsvis 40 ganger+ til sammen, 20 ganger+ i løpet av siste 12 mnd. og 6 ganger+ i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
40 ganger+	8	16	15	11	7	5
20 ganger+ siste 12 mnd.	7	13	12	9	5	4
6 ganger+ siste 30 dager	4	8	8	6	3	3

Figur 3.2. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å ha drukket alkohol henholdsvis 40 ganger+ til sammen, 20 ganger+ i løpet av siste år og 6 ganger+ i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

Tabell 3.3 viser utviklingen i gjennomsnittlig antall ganger drukket blant de **som oppga å ha drukket alkohol**. Når det gjelder å ha drukket *noen gang*, var det en klar økning i hvor mange ganger de i gjennomsnitt hadde gjort dette fra 13,6 ganger i 1995 til 17,5 ganger i 1999. Det var så en jevn nedgang til et gjennomsnitt på 10,9 ganger i 2015. Den samme utviklingen finner vi for gjennomsnittlig antall ganger drukket i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*. Det var også her en klar økning fra 1995 til 1999, mens det så var en klar nedgang fram til 2015. Det var gjennomgående stort sett ingen forskjell mellom gutter og jenter i hvor ofte man i gjennomsnitt hadde drukket.

Tabell 3.3. Gjennomsnittlig antall ganger drukket, blant de som oppga alkoholbruk noen gang, 1995-2015 (SD).

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Noen gang	13.6	17.5	17.1	14.7	11.8	10.9
SD	(13.8)	(15.6)	(15.7)	(15.0)	(13.3)	(12.9)
Siste 12 mnd	7.7	10.2	9.8	8.4	6.8	6.1
SD	(9.7)	(11.6)	(12.0)	(11.0)	(9.6)	(9.5)
Siste 30 dager	1.6	2.3	2.2	2.0	1.6	1.3
SD	(2.9)	(3.6)	(4.1)	(3.8)	(3.3)	(3.1)

3.3 Beruselse og høykonsumsituasjoner

Å drikke seg beruset inngår som et sentralt element i mange nordmenns alkoholbruk. Dette gjelder ikke minst for ungdom. Hva det vil si å være beruset er imidlertid ikke entydig og representerer ulike nivåer uten klare grenser. Hvorvidt en vil si at en er beruset vil derfor kunne variere fra person til person, og det kan også tenkes at det er forskjell mellom gutter og jenter.

Spørsmålet om beruselse ble endret i 2007 (mens det i de foregående undersøkelsesårene ble spurt om den unge hadde vært full/beruset, ble det i 2007 «forsterket» til å ha vært tydelig full/beruset slik at du har sjanglet, har snøvlet når du snakket, har kastet opp eller ikke har husket hva som skjedde). Vi gjengir derfor bare resultater for de tre undersøkelsesårene årene 2007, 2011 og 2015. Som det framgår av tabell 3.4 har det vært en klar nedgang i andel 15-16-åring som oppga å ha vært beruset henholdsvis *noen gang*, i

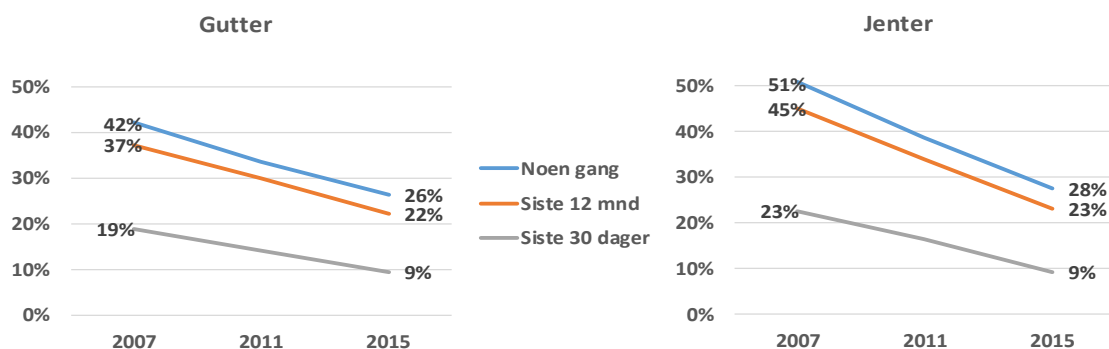
løpet av de siste 12 månedene og i løpet av de siste 30 dagene. Når det gjelder antall ganger de har vært beruset dreier dette seg i all hovedsak om 1-2 ganger for alle tre tidsrommene.

Tabell 3.4. Andel 15-16-åringer som oppga å ha vært tydelig beruset henholdsvis noen gang, i løpet av siste 12 mnd. og i løpet av siste 30 dager, 2007 – 2015

År	2007	2011	2015
Noen gang	46	36	27
Siste 12 mnd.	41	32	23
Siste 30 dager	21	15	9

Mens det i 2007 var en klart større andel jenter enn gutter som oppga å ha vært tydelig beruset henholdsvis *noen gang*, i løpet av *siste 12 måneder* og i løpet av *siste 30 dager*, var det ingen slik forskjell i 2015 (figur 3.3).

Selv om spørsmålsformuleringene ikke er helt sammenfallende finner vi at våre resultater for 2015 stemmer godt overens med resultatene fra Ungdata 2016. Andelen på 10 trinn som oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av siste år var der 23 prosent for gutter og 26 prosent for jenter ([Bakken, 2016](#)).

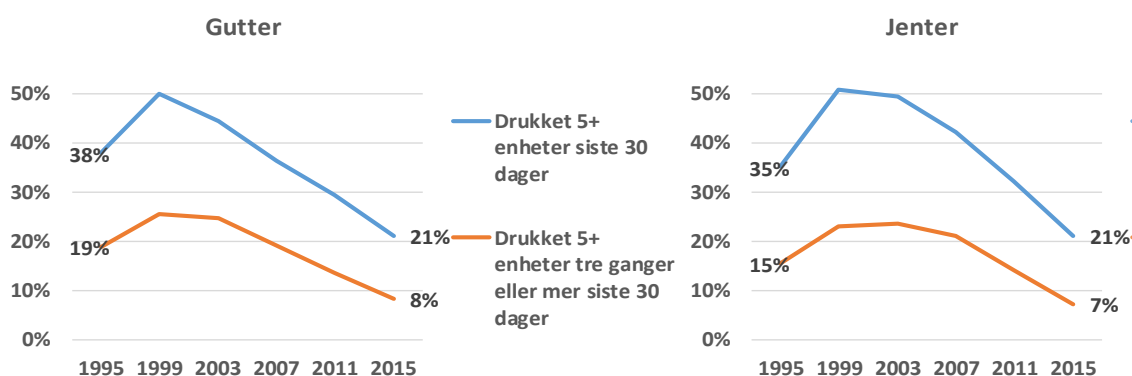

Figur 3.3. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga at de har vært tydelig beruset henholdsvis noen gang, i løpet av siste 12 mnd. og i løpet av siste 30 dager, 2007-2015.

Foruten spørsmål om hvorvidt 15-16-åringene hadde vært tydelig beruset i ulike tidsrom, ble det også stilt spørsmål om hvor mange ganger de eventuelt hadde drukket et kvantum på *fem drinker eller mer ved samme drikkesituasjon* i løpet av de siste 30 dagene. En drink ble definert som en flaske øl, ett glass vin, et lite glass brennevin eller en utblandet drink. På samme måte som vi har sett tidligere, var det klar økning fra 37 prosent i 1995 til 50 prosent i 1999 som oppga at de *noen gang* hadde gjort dette, mens det deretter var en jevn nedgang til 21 prosent i 2015 (tabell 3.5). Tilsvarende var det en klar økning fra 17 prosent i 1995 til 24 prosent i 1999 som oppga å ha drukket et slikt kvantum *tre ganger eller mer i løpet av de siste 30 dagene*, mens det så var en klar nedgang til 8 prosent i 2015. Det var stort sett ingen forskjell mellom gutter og jenter (figur 3.4).

Tabell 3.5. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å ha drukket henholdsvis 5 enheter+ og 5 enheter+ tre ganger eller mer i løpet av siste 30 dager, 1995 – 2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Druknet 5+ siste 30 dager	37	50	47	39	31	21
Druknet 5+ tre ganger eller mer siste 30 dager	17	24	24	20	14	8

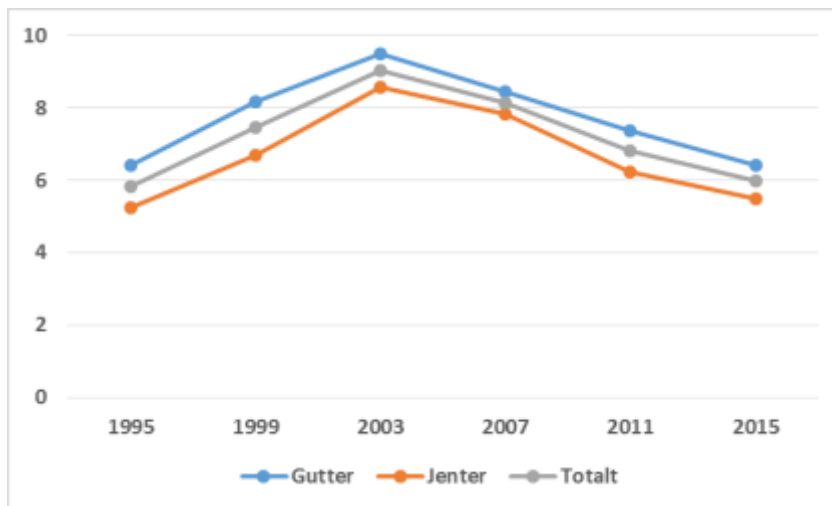

Figur 3.4. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga at de ved samme anledning har drukket 5 enheter+ minst én gang og 5 enheter+ tre ganger eller mer i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

3.4 Hvor mye drikker 15-16-åringene?

Med utgangspunkt i data fra spørreskjemaundersøkelser blir det ofte foretatt beregninger av hvor mye den befolkningsgruppe som inngår i undersøkelsen, drikker i gjennomsnitt per år. En viktig grunn til at slike beregninger ikke er gjort i dette tilfelle, er at de fleste unge i 15-16 års alderen er i hva vi kan kalle en startfase når det gjelder å etablere alkoholvaner. De metoder en bruker for å beregne et forbruk på årsbasis, vil derfor være forbundet med enda flere feilkilder enn dem vi vanligvis må ta i betraktning. Informasjonen vi har i disse undersøkelsene er hvor mye 15-16-åringene oppga at de hadde drukket av de ulike drikkesortene ved siste drikketilfelle, *det vil si siste gang de drakk alkohol*. Figur 3.5 viser hvor mye de som oppga å ha drukket alkohol, drakk i gjennomsnitt ved siste drikkesituasjon.

Som vi ser var en klar økning fra 6 cl i 1995 til 9 cl i 2003, mens det deretter har vært en jevn nedgang til om lag 6 cl i 2015. Det gjennomsnittlige kvantum 15-16-åringene oppga å ha drukket ved siste drikkesituasjon i 2015 tilsvarer ca fire flasker øl (0,33cl). Guttene drakk i gjennomsnitt klart mer ved siste drikkesituasjon enn jenter i alle undersøkelsesårene.

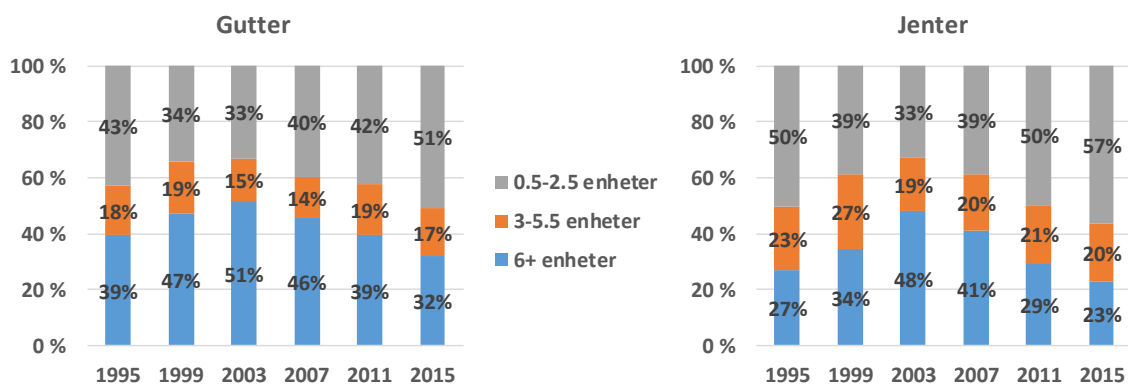
Figur 3.5. Gjennomsnittlig antall centiliter ren alkohol drukket ved siste drikketilfelle for gutter og jenter i alderen 15-16 år (de som noen gang har drukket), 1995-2015.

Om vi regner om til antall enheter drukket ved siste drikkesituasjon finner vi naturlig nok samme mønster. Det var en klar økning fra 1995 til 1999 og 2003 i andel som i gjennomsnitt oppga å ha drukket seks enheter eller mer, mens det deretter har vært en klar nedgang (tabell 3.6). Samtidig har det vært en klar økning fra 1995 til 2015 i andel som i gjennomsnitt oppga å ha drukket 0,5-2,5 enheter.

Tabell 3.6. Andel 15-16 åringer som i gjennomsnitt hadde drukket ulik antall enheter ved siste drikkesituasjon blant de som noen gang har drukket, 1995 -2015.

Enheter	1995	1999	2003	2007	2011	2015
0.5 - 2.5	47	37	33	39	46	54
3 - 5.5	20	23	17	17	20	19
6+	33	41	50	43	34	28

Det var jevnt over en klart større andel gutter enn jenter som oppga å ha drukket seks enheter eller mer ved siste drikkesituasjon (figur 3.6).

Figur 3.6. Andel gutter og jenter som i gjennomsnitt hadde drukket ulik antall enheter ved siste drikketilfelle (blant de som hadde drukket noen gang), 1995-2015.

3.5 Hva drikker 15-16-åringene?

Undersøkelsene gir informasjon om hvilken type alkohol 15-16-åringene oppga å ha drukket i løpet av de siste 30 dagene. Da det i denne sammenheng bare ble spurt om frekvens for de ulike drikkesortene og ikke mengde, vil både de som bare hadde smakt en slurk eller to og de som hadde drukket større mengder, være inkludert. Spørsmål om "rusbrus" ble først tatt med i undersøkelsen i 1999 og fra 2003 inngikk også alkoholholdig cider. Tabell 3.7 viser andelen som oppga at de hadde drukket de ulike drikkesortene minst én gang i løpet av de siste 30 dagene.

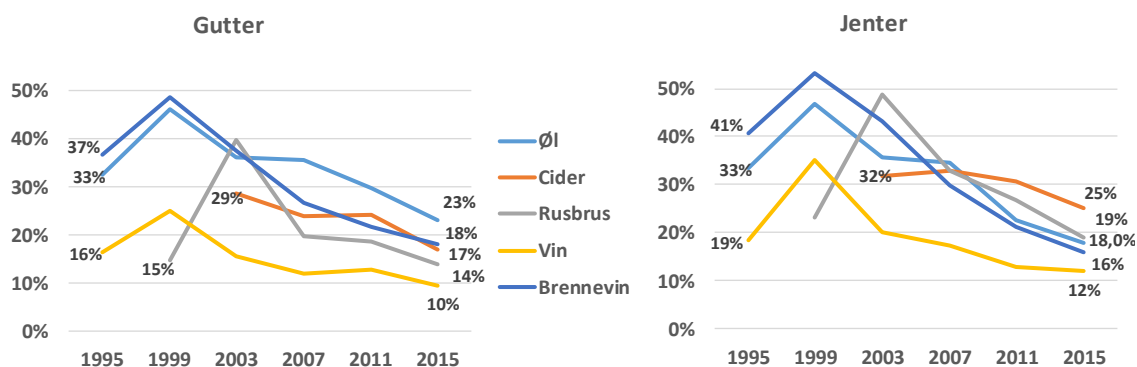
I de første to undersøkelsesårene var det en større andel som oppga å ha drukket brennevin enn noen av de andre alkoholsortene, mens øl kom som en god nummer to (tabell 3.7). I 2003 inntok «rusbrus», som da hadde blitt tillatt solgt i dagligvarebutikker, en dominerende plass, etterfulgt av brennevin og øl. I de senere undersøkelsesårene har det imidlertid ikke vært noen klar «vinner». I 2015 oppga eksempelvis i overkant av 1/5 at de hadde drukket øl og/eller cider i løpet av de siste 30 dagene, i underkant av 1/5 oppga å ha drukket brennevin og/eller «rusbrus» mens i overkant av 1/10 oppga å ha drukket vin.

Resultatene viser at det har skjedd en endring i hva 15-16-åringene drikker. Mens det fra 1995 til 1999 fant sted en økning i andelen som hadde drukket øl, vin og/eller brennevin i løpet av de siste 30 dagene, har det deretter vært en jevn nedgang. Dette må ses i sammenheng med nedgangen i andel som oppga å ha drukket alkohol uavhengig av drikkesort. Når det gjelder den relativt høye andelen som oppga å ha drukket "rusbrus" og alkoholholdig cider i 2003, er det viktig å huske på den omfattende oppmerksomheten det var omkring disse drikkesortene i forbindelse med at de ble tillatt solgt i dagligvare-butikker. Det kan også være verd å merke seg at det har vært en spesielt stor nedgang i andel som oppga å ha drukket brennevin.

Tabell 3.7. Andel 15-16-åringene som oppga at de hadde drukket henholdsvis øl, vin, brennevin, "rusbrus" og alkoholholdig cider i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Øl	33	46	36	35	26	21
Cider			30	28	27	21
Rusbrus		19	44	26	23	16
Vin	17	30	18	15	13	11
Brennevin	39	51	40	28	22	17

Det var gjennomgående liten eller ingen forskjell mellom gutter og jenter når det gjaldt andel som hadde drukket de ulike drikkesortene i løpet av de siste 30 dager (figur 3.7).

Figur 3.7. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å ha drukket henholdsvis øl, vin, brennevin, "rusbrus" og alkoholholdig cider i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

3.6 Debutalder for alkohol

Fra gammelt av utgjorde konfirmasjonen et symbolsk skille mellom barn og voksen. I mange miljøer ble det således legitimt - i alle fall for gutter - å drikke alkohol i 14 års alder. Selv om det vel ikke lenger er den samme forbindelsen mellom konfirmasjon og bruk av alkohol, er det likevel mye som tyder på at det er i denne alderen mange drikker alkohol for første gang (tabell 3.8). Som vi ser har det imidlertid vært en nedgang (med unntak av «rusbrus») i andelen som oppga at de var 13 år eller yngre første gang de drakk de ulike drikkesortene. Det samme gjelder andel som var 14 år eller yngre og 15 år eller yngre første gang de drakk en av de nevnte drikkesortene. Nedgangen har naturlig nok sammenheng med nedgangen vi har sett i andel som gjennom årene oppga at de noen gang hadde drukket.

Tabell 3.8. Alder for når 15-16-åringene drakk minst ett glass av ulike alkoholsorter første gang, kumulativ andel i prosent av alle som deltok i undersøkelsene.

År	Øl			Vin			Brennevin			Cider			Rusbrus		
	-13 år	-14 år	-15 år	-13 år	-14 år	-15 år	-13 år	-14 år	-15 år	-13 år	-14 år	-15 år	-13 år	-14 år	-15 år
1995	30	48	62	24	41	56	15	35	57						
1999	38	59	73	30	51	67	20	42	64						
2003	39	57	66	26	42	55	18	37	53	37	59	71	12	28	57
2007	26	44	59	16	29	44	9	22	42	21	41	58	25	43	60
2011	19	33	48	12	22	33	7	17	34	15	28	43	21	38	55
2015	13	26	39	8	17	27	5	14	27	8	18	31	13	25	40

3.7 Opplevd tilgjengelighet

Som tidligere nevnt er det i Norge en aldersgrense på 18 år for kjøp av alkohol opptil 22 volumprosent og 20 år for kjøp av alkohol over 22 volumprosent. Det er imidlertid åpenbart at mange unge under 18 år på ulike måter klarer å skaffe seg alkohol hvis de skulle ønske det. Dette skjer dels ved at de får eldre venner eller søsken til å kjøpe for seg, dels ved at de får av foreldre/foresatte eller at de selv får kjøpt i butikk og da gjerne med falsk legitimasjon.

Som det framgår av tabell 3.9 har det vært en markant økning i andel 15-16-åringer som oppga at de oppfattet det som umulig/vanskelig å få tak i de ulike drikkesortene hvis de skulle ønske det. Mens det i 1995 og 1999 eksempelvis var 6 prosent som oppga at de mente det ville være vanskelig/umulig å få tak i øl, var den tilsvarende andelen i 2015 økt til 22 prosent. På samme måte var det en jevn økning over de ulike undersøkelsesårene i andelen som oppga at de mente det ville være vanskelig å få tak i henholdsvis «rusbrus», vin og brennevin. Det kan ellers være verd å merke seg at det var en jevn økning i andelen som svarte at de ikke visste hvorvidt det ville være lett eller vanskelig å skaffe seg de ulike typene alkohol. Økningen i andelen som oppga at de mente det ville være vanskelig å skaffe seg de ulike drikkesortene og økningen i andelen som oppga «vet ikke» på disse spørsmålene, kan begge ses i sammenheng med nedgangen i andelen som oppga at de noen gang hadde drukket alkohol og derfor heller ikke hadde erfaring fra å prøve å skaffe seg noen av de ulike typene alkohol.

Tabell 3.9. Oppfatning av hvor vanskelig 15-16-åringer tror det vil være å få tak i ulike drikkesorter hvis de skulle ønske det, andel i prosent, 1995-2015.

		1995	1999	2003	2007	2011	2015
Øl	Umulig/ganske/svært vanskelig	6	6	8	13	18	22
	Ganske/svært lett	91	91	88	80	72	68
	Vet ikke	3	2	4	6	9	10
«Rusbrus»	Umulig/ganske/svært vanskelig			8	14	22	27
	Ganske/svært lett			87	79	66	60
	Vet ikke			5	7	11	14
Cider	Umulig/ganske/svært vanskelig			9	13	18	24
	Ganske/svært lett			86	80	73	65
	Vet ikke			6	7	9	11
Vin	Umulig/ganske/svært vanskelig	14	14	22	29	33	33
	Ganske/svært lett	80	82	70	61	56	55
	Vet ikke	5	4	8	10	12	12
Brennevin	Umulig/ganske/svært vanskelig	21	21	31	37	43	45
	Ganske/svært lett	73	73	61	51	43	41
	Vet ikke	6	6	9	12	14	15

3.8 Hvor drikker man?

For å få et bilde av i hvilke sammenhenger 15-16-åringer drikker alkohol, ble de bedt om å oppgi hvor de hadde oppholdt seg sist de drakk. I og med at foreldre og andre voksne stort sett vil være noe tilbakeholdne med å servere alkohol til 15-16-åringer og alkoholbestemmelsene tilsier at de heller ikke får servering på skjenkesteder, må en kunne anta at de fleste i denne aldersgruppen drikker sammen med jevnaldrende i situasjoner der det ikke er voksne omsorgspersoner til stede. Som det framgår av tabell 3.10, oppga den største andelen i alle undersøkelsesårene at de ved siste drikketilfelle hadde drukket hjemme hos andre. Det er grunn til å tro at dette i stor grad dreier seg om såkalte "hjemme-alone-fester". Når det gjelder dem som oppga at de ved siste drikkeanledning drakk hjemme hos seg selv, vet vi ikke om dette dreier seg om situasjoner der de var

sammen med jevnaldrende eller om de fikk alkohol av foreldre eller andre foresatte i forbindelse med måltid eller lignende.

Tabell 3.10. Hvor 15-16-åringene som har drukket oppga å ha vært sist de drakk, andel i prosent, 1995-2015. (Flere svar mulig).

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Hjemme	21	21	26	22	22	28
Hjemme hos andre	55	62	60	58	59	53
Utendørs/gate/park	19	25	18	16	10	10
Diskotek	14	14	8	5	5	3
Bar/pub	4	5	3	3	2	3
Restaurant	2	2	2	2	2	3

3.8 Oppfatning av risiko

15-16-åringene ble også bedt om å vurdere risiko for at folk pådrar seg fysiske eller andre skader ved ulike drikkemønstre. Som det framgår av tabell 3.11 har det ikke overraskende vært oppfattet å være størst risiko knyttet til å drikke 4-5 drinker nesten hver dag. Omkring 70 prosent har i alle undersøkelsesårene oppgitt at dette medfører stor risiko. Ellers har det stort sett vært relativt små endringer i risikooppfatning knyttet til ulike drikkemønstre, med unntak av risiko knyttet til å drikke 5 drinker eller mer nesten hver helg. Her var det en økning i andelen fra 27 prosent i 2007 til 43 prosent i 2015.

Tabell 3.11. Oppfatning av risiko blant 15-16-åringene ved å drikke ulike mengder alkohol, andel i prosent¹, 1995-2015.

År	Risiko ved å drikke 1-2 drinker nesten hver dag			Risiko ved å drikke 4-5 drinker nesten hver dag			Risiko ved å drikke 5+ drinker nesten hver helg		
	Ingen/liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/Liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko
1995	19	43	34	3	17	77	24	42	29
1999	24	42	30	6	21	71	33	42	21
2003	14	39	42	6	17	72	34	42	19
2007	17	37	37	6	21	64	27	36	27
2011	15	38	39	6	17	69	20	38	34
2015	16	38	38	6	17	70	14	33	43

¹ Andelen som svarte «vet ikke» er ikke inkludert i tabellen

3.9 Regler for alkoholbruk og drikking med foreldre

Det vil være ulike holdninger blant foreldre/foresatte til hvorvidt en tillater mindreårige en har omsorg for, å drikke alkohol. I den offentlige debatten framkommer det også fra tid til annen synspunkter om at det kan være formålstjenlig å «lære» de unge å drikke på en «fornuftig» måte. Dette fordi de fleste unge før eller senere likevel antas å begynne å drikke alkohol. Alkohol skiller seg slik sett fra tobakk og narkotiske stoffer, der så godt som ingen foreldre/foresatte ønsker at den unge de har omsorg for, skal begynne å røyke eller bruke narkotiske stoffer.

I den norske ESPAD undersøkelsen ble det i 2015 spurt om hva slags regler man har hjemme om den unges bruk av alkohol («Hva slags regler har dere hjemme om ditt forhold til alkohol?»). Vi ser fra tabell 3.12 at åtte av ti oppga at foreldre/foresatte hadde gitt en eller annen form for regel om bruk av alkohol. Videre oppga omkring halvparten at de ifølge foreldre/foresatte ikke har lov å drikke alkohol før de har fylt 18 år, og 14 prosent oppga at de får lov å drikke litt, men ikke å bli full. Vi ser også at 8 prosent oppga at foreldre/foresatte hadde sagt at den unge aldri noen gang bør drikke alkohol, mens 2 prosent oppga at foreldre hadde sagt at de kan gjøre som de selv vil med hensyn til alkoholbruk. Når det gjelder de 20 prosentene som oppga at de ikke har snakket med foreldre/foresatte om regler/vet om de har regler for bruk av alkohol, så kan dette også være et uttrykk for at bruk av alkohol ikke er ansett som en problemstilling foreldre/-foresatte eller ungdommen selv har måttet ta stilling til så langt. Det trenger derfor ikke bety at disse ungdommene opplever at de kan gjør som de vil med hensyn til alkoholbruk.

Tabell 3.12. Andel 15-16-åringene som oppga ulike regler gitt av foreldre/foresatte om bruk alkohol, andel i prosent, 2015.

	2015
Vi har ikke snakket om det/vet ikke om vi har regler	20
At jeg ikke får lov til å bruke alkohol før jeg har fylt 18	49
At jeg kan drikke litt, men ikke bli full	14
At jeg aldri noen gang bør bruke alkohol	8
At jeg kan gjøre som jeg vil	2
Annet	7

I den norske ESPAD undersøkelsen fra 2015 ble 15-16-åringene også spurt om foreldrene hadde drukket alkohol siste 12 måneder. Om lag 70 prosent svarte at mor og/eller far hadde gjort dette. Ungdommene ble også spurt om de noen gang hadde drukket alkohol sammen med foreldrene (en eller begge), og 24 prosent svarte ja på dette. I tillegg svarte 17 prosent at de hadde drukket sammen med foreldrene sine sist gang de drakk alkohol. Av de som oppga at de hadde drukket siste 12 måneder oppga 35 prosent at de hadde drukket sammen med foreldrene sine én eller flere ganger siste 12 måneder, og dette dreide seg i hovedsak om 1-2 ganger. Det var her ingen forskjell mellom gutter og jenter.

3.10 Bruk av alkohol blant 15-16-åringene i andre europeiske land

De fleste 15-16-åringene i Europa rapporterte at de har drukket alkohol *noen gang*. Her har det imidlertid vært en nedgang fra et gjennomsnitt på 89 prosent i 1995 til 80 prosent i 2015. Tilsvarende har det vært en nedgang i gjennomsnittlig andel som oppga å ha

drukket i løpet av de *siste 30 dagene* fra 56 prosent i 1995 til 48 prosent i 2015. I løpet av de 20 årene undersøkelsene har blitt gjennomført, har det imidlertid ikke vært noen nedgang i den gjennomsnittlige andel 15-16-åringene som oppga å ha drukket relativt store mengder alkohol i samme drikkesituasjon (høykonsumsituasjoner). Den gjennomsnittlige andelen som rapporterte at de hadde drukket 5 alkoholenheter eller mer i samme drikkesituasjon i løpet av de *siste 30 dagene*, har vært rundt 40 prosent i hele perioden.

I 2015-undersøkelsen befant norske 15-16-åringer seg i det helt nedre sjiktet, både når det gjelder å ha *drukket noen gang* (57 prosent), i løpet av de *siste 12 månedene* (45 prosent) og i løpet av de *siste 30 dagene* (22 prosent) sammenlignet med andre land i Europa (tabell 3.13). Kun Island rapporterer om lavere andeler enn Norge, og de høyeste andelen finner vi i land som Danmark, Tsjekkia og Hellas. Eksempelvis var andelen som hadde drukket i løpet av de *siste 30 dagene* på hele 73 prosent blant danske 15-16-åringer, mens gjennomsnittet for alle deltakerlandene som nevnt var 48 prosent.

Også når det gjelder andelen som oppga å ha vært beruset i løpet av de *siste 30 dagene* og andelen som hadde drukket *5 alkoholenheter eller mer* ved samme drikkesituasjon i løpet av de *siste 30 dagene*, er norske 15-16-åringer i det helt nedre sjiktet i 2015-undersøkelsen sammenlignet med andre land i Europa. De høyeste andelenene er også her blant danske 15-16-åringer, der 32 prosent oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av de *siste 30 dagene* og over halvparten oppga at de minst én gang hadde drukket fem drinker eller mer ved samme anledning i løpet av de *siste 30 dagene*. Til sammenligning var resultatene for Norge henholdsvis 8 og 20 prosent.

Tabell 3.13. Andel 15-16-åringer i Europa som oppga å ha drukket alkohol noen gang, siste 12 måneder, siste 30 dager, som har vært beruset, drukket 5+ enheter på en gang s 30 dager, 2015¹ (sortert etter drukket noen gang)

	Drukke noen gang	Drukke siste 12 måneder	Drukke siste 30 dager	Beruset siste 30 dager	5+ enheter på en gang siste 30 dager
Iceland	35	24	9	3	8
Norway	57	45	22	8	19
FYROM	57	51	38	8	26
Albania	60	53	32	7	23
Sweden	65	51	26	9	22
Portugal	71	66	42	9	20
Netherlands	73	67	49	14	39
Ireland	74	63	35	13	28
Finland	74	64	32	13	23
Montenegro	78	61	40	8	30
Romania	78	69	47	12	35
Belgium	80	72	56	12	35
Faroer	81	69	38	10	28
Moldova	82	75	56	8	41
Poland	83	71	47	11	35
Ukraine	84	69	39	9	31
France	84	73	53	13	31
Italy	84	76	57	13	34
Georgia	85	76	43	10	41
Estonia	86	71	38	8	36
Malta	86	80	54	14	47
Bulgaria	86	80	59	17	46
Lithuania	87	69	34	11	36
Cyprus	88	80	68	14	50
Austria	88	83	68	21	53
Slovenia	89	80	52	14	44
Monaco	89	80	54	17	27
Liechtenstein	89	82	59	17	47
Slovakia	91	80	49	13	42
Croatia	92	82	55	16	47
Denmark	92	90	73	32	56
Hungary	93	83	55	20	39
Greece	94	85	66	10	38
Czech Republic	96	89	68	15	42
AVERAGE	80	71	48	13	35

¹ Den internasjonale databasen har egne retningslinjer for ekskludering av inkonsistente svar etc., og opererer således med en annen N enn hva deltakerlandene gjør i sine rapporteringer. Tallene for Norge i tabell 3.13 kan derfor avvike noe fra de som er presentert tidligere i kapitlet.

Kilde: www.espad.org

Table 6. Alcohol use: prevalence of lifetime use, 30-day use and intoxication (percentage):

<http://espand.org/report/situation/alcohol-use>

[Table-8a-frequency-use-any-alcoholic-beverage-during-last-12-months-2015-percentages](#)

[Table 20b. Frequency of having had five or more drinks on one occasion during the last 30 days by gender. 2015. Percentages.](#)

3.11 Oppsummering

- Andelen 15-16-åringene som oppga at de hadde drukket alkohol *noen gang* har vært jevnt fallende etter årtusenskiftet, fra 85 prosent i 1999 til 59 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha drukket alkohol i løpet av de *siste 12 månedene* er redusert fra 78 prosent i 1999 til 49 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha drukket alkohol i løpet av de *siste 30 dagene* er redusert fra 55 prosent i 1999 til 24 prosent i 2015.
- Det har også vært en nedgang i antall ganger 15-16-åringene oppga å ha drukket alkohol i samme periode.
- I 2015 var det ingen forskjell mellom jenter og gutter i andelen som oppga at de hadde drukket *noen gang* eller i løpet av de *siste 12 månedene*, mens det var en større andel jenter enn gutter som oppga å ha drukket i løpet av de *siste 30 dagene*.
- Andelen som oppga at de *noen gang* hadde vært tydelig beruset er redusert fra 46 prosent i 2007 til 27 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av de *siste 12 månedene* er redusert fra 41 prosent i 2015 til 23 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha vært tydelig beruset i løpet av de *siste 30 dagene* er redusert fra 21 prosent i 2007 til 9 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha drukket 5+ enheter ved samme anledning er redusert fra 50 prosent i 1999 til 21 prosent i 2015.
- Det har skjedd en endring i hva slags type alkohol 15-16-åringene oppga å ha drukket i løpet av de *siste 30 dagene*. Mens brennevin var den dominerende drikken frem til årtusenskiftet, er det nå øl og cider som er de mest foretrukne.
- Det har vært en økning i andelen som rapporterte at de opplever det som vanskelig å få tak i alkohol om de skulle ønske det.
- Når det gjelder oppfatning av risiko knyttet til å drikke alkohol, ga omkring 70 prosent i alle undersøkelsesårene uttrykk for det var risikofylt å drikke 4-5 drinker nesten hver dag. Det har imidlertid vært en økning fra omkring 20 prosent i 1999 til 43 prosent i 2015 som mente det var stor risiko knyttet til å drikke fem drinker eller mer nesten hver helg.
- Åtte av ti 15-16-åringene oppga i 2015 at foreldre/foresatte hadde gitt en eller annen form for regel om bruk av alkohol.
- Omkring to av ti oppga at de *noen gang* hadde drukket alkohol sammen med én eller begge foreldrene/foresatte.
- I 2015-undersøkelsen befant norske 15-16-åringene seg i det helt nedre sjiktet sammenlignet med andre land i Europa både når det gjelder å ha drukket *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*. Det samme gjelder andelen som oppga å ha vært beruset i løpet av de *siste 30 dagene* og andelen som oppga å ha drukket 5 alkoholenheter eller mer ved *samme drikkesituasjon* i løpet av de *siste 30 dagene*.

4. Bruk av vanedannende legemidler, narkotika, løsemidler og doping

4.1 Vanedannende legemidler

Med vanedannende legemidler menes legemidler som brukes i medisinsk behandling, men som kan resultere i en avhengighetstilstand hos pasienten. Det gjelder legemiddelgruppene benzodiazepiner og benzodiazepinliknende stoffer (z-hypnotika) og ulike opioider. Disse legemidlene omfatter først og fremst smertestillende midler, beroligende midler og sovemidler, men gjelder også visse muskelavslappende, hostestillende, antiepileptiske og sentralstimulerende midler. Brukt riktig er dette gode, effektive og trygge legemidler som kan lette fysisk og psykisk smerte. De aller fleste pasientene bruker disse medisinene i en kort periode og i de doser som er forskrevet av lege.

I tillegg til den terapeutiske nytten, representerer imidlertid vanedannende legemidler også fare for avhengighet og misbruksproblemer da de kan gi rusopplevelse eller eufori, toleranseutvikling og abstinenssymptomer. Dette gjelder både for pasienter som i utgangspunktet får slike legemidler i medisinsk øyemed og så blir avhengige, og for misbrukere av illegale rusmidler som bruker slike legemidler som supplement til andre narkotiske stoffer. Rusmiddelmisbrukere bruker ofte kombinasjoner av ulike medikamenter eller medikamenter sammen med alkohol eller illegale narkotiske stoffer. Slik kombinasjonsbruk øker faren for overdose.

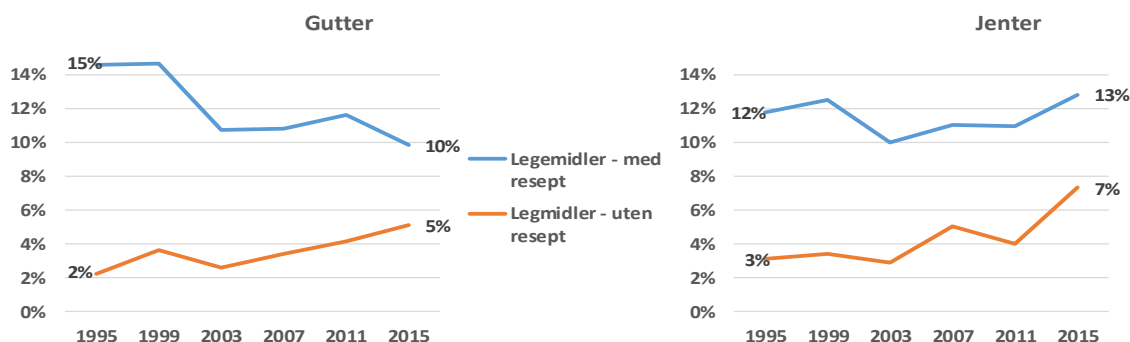
Når det gjelder bruk av slike legemidler blant 15-16-åringer, var det i undersøkelsesårene 1995 og 1999 henholdsvis 13 og 14 prosent som oppga at de *noen gang* hadde brukt beroligende midler/sovemidler etter å ha fått resept fra lege. Det var så en klar nedgang til 10-11 prosent i de påfølgende undersøkelsesårene (tabell 4.1). Det ble også spurt om hvorvidt de unge hadde brukt slike legemidler uten forskrivning fra lege. Det vil si at de eksempelvis hadde brukt slike legemidler som andre i familien hadde fått forskrevet, eller at de hadde skaffet seg dem på annet vis. I undersøkelsesårene 1995 -2011 dreide dette seg omkring 3-4 prosent. I 2015 var det så en klar økning til i overkant av 6 prosent, og for halvparten av disse dreide det seg om 1-2 ganger.

Tabell 4.1. Andel 15-16-åringer som oppga å noen gang ha brukt beroligende midler/sovepiller (Valium osv.) fått på resept fra lege, og uten resept, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Fått på resept	13	14	10	11	11	11
Uten resept	3	4	3	4	4	6

Som det fremgår av figur 4.1 var det i 1995 en klart større andel gutter enn jenter som oppga *noen gang* å ha brukt beroligende midler eller sovemidler som de hadde fått resept på fra lege, mens det i 2015 var klart flere jenter enn gutter.

For legemidler uten resept var det ingen kjønnsforskjeller i 1995, mens det i 2015 var klart flere jenter enn gutter som oppga å ha brukt slike legemidler uten å ha fått resept fra lege.

Figur 4.1. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å noen gang ha brukt beroligende midler/sovemidler med og uten resept, 1995-2015.

4.2 Bruk av cannabis

Alle undersøkelser om bruk av rusmidler viser at cannabis (hasj og marihuana) er det mest utbredte av de illegale narkotiske stoffene i Norge ([Skretting m. fl., 2017](#)). Tidligere undersøkelser blant 15-20 åringer i regi av det daværende Statens institutt for rusmiddel-forskning (SIRUS), viste at det var en klar økning i andelen som oppga at de hadde brukt hasj eller marihuana *noen gang*, fra i underkant av 10 prosent i 1990 til omkring 18 prosent ved årtusenskiftet. Det var deretter en jevn nedgang til i underkant av 10 prosent i 2008 som var det siste året disse undersøkelsene ble gjennomført ([Vedøy og Skretting, 2009](#)).

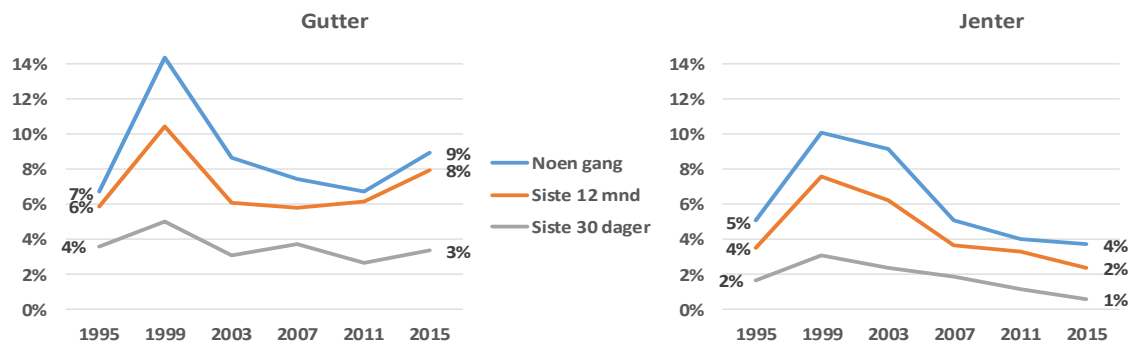
I ESPAD-undersøkelsen blant 15-16-åringer finner vi at det var en relativt dramatisk og klar økning i andelen som oppga at de hadde brukt cannabis *noen gang* fra 6 prosent i 1995 til 12 prosent i 1999. Det var også klar økning i andel som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene* i perioden 1995-1999. Det har så vært en klar nedgang fra 1999-2015 både når det gjelder andel som rapporterte at de hadde brukt cannabis *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene* (tabell 4.2). I de siste undersøkelsesårene oppga 5-6 prosent at de hadde brukt cannabis både *noen gang* og i løpet av de *siste 12 månedene*, mens 2-3 prosent oppga å ha brukt i løpet av de *siste 30 dagene*.

Tabell 4.2. Andel 15-16-åringer som oppga å ha brukt cannabis henholdsvis *noen gang*, i løpet av siste 12 mnd. og i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Noen gang	5.9	12.3	8.9	6.3	5.4	6.5
Siste 12 mnd.	4.7	9.1	6.2	4.8	4.7	5.3
Siste 30 dager	2.7	4.1	2.7	2.8	1.9	2.0

Med unntak av 2003, har det for alle år vært en klart høyere andel gutter enn jenter som oppga å ha brukt cannabis både *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene* (figur 4.2). I 2015 oppga 8 prosent av guttene og 2 prosent av jentene at de hadde brukt cannabis i løpet av de *siste 12 månedene*. Dette samsvarer godt med resultatene fra Ungdata 2016, der 6 prosent av guttene og 3 prosent av jentene i 10 trinn oppga å ha brukt cannabis siste år ([Bakken, 2016](#)).

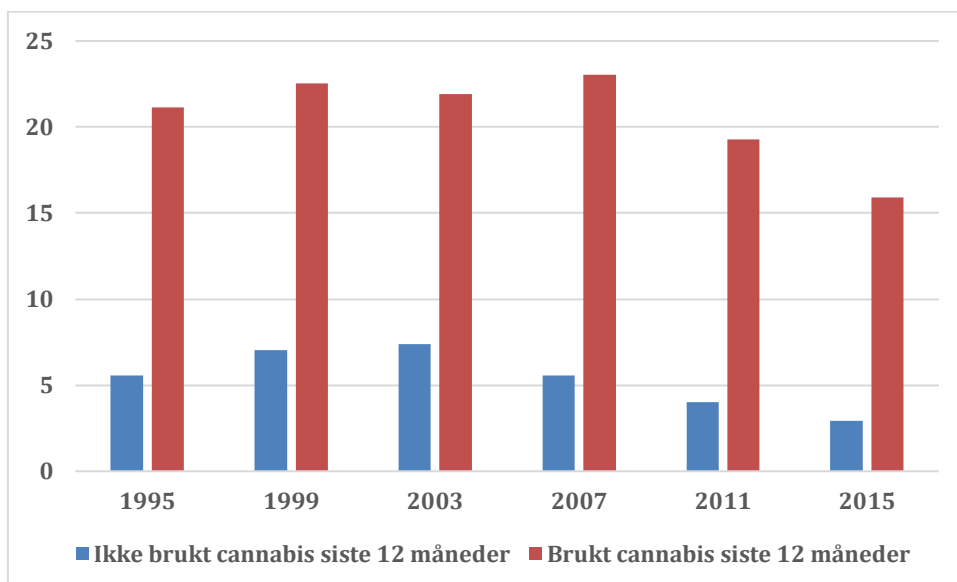
Figur 4.2. Andel gutter og jenter i alderen 15-16 år som oppga å ha brukt cannabis henholdsvis noen gang, i løpet av siste 12 mnd. og i løpet av siste 30 dager, 1995-2015.

Når denne type undersøkelser presenteres, er det som tidlige nevnt viktig å understreke at unge som oppgir å ha brukt tobakk, alkohol eller en annen substans *noen gang*, ikke nødvendigvis fortsetter å bruke slike stoffer. Dette gjelder også 15-16-åringene som i disse undersøkelsene oppgir å ha brukt cannabis én eller to ganger. Undersøkelsene gir med andre ord ikke noe bilde av andelen som har eller vil få problemer knyttet til slik bruk eller er det vi ofte kaller stoffmisbrukere. For mange vil det begrense seg til eksperimenterende bruk. Andelen som sa at de hadde brukt cannabis *mer enn fem ganger* har i perioden 2003-2015 variert mellom 2 og 3 prosent. Det er derfor ikke mulig å si hvor mange av 15-16-åringene som i de ulike undersøkelsesårene oppga at de hadde brukt cannabis, som i framtida vil komme til å bruke slike stoffer mer regelmessig.

I 2015 ble det også spurt om bruk av nye psykoaktive stoffer, det vil si syntetiske stoffer med samme virkning som mer kjente narkotiske stoffer som cannabis og ecstasy. Disse stoffene kalles gjerne «legal highs», «research chemicals», eller syntetiske cannabinoider. Stoffene finnes i ulike former; som urteblandinger, pulver, krystaller eller piller (se Bretteville-Jensen og Bilgrei 2015 for mer informasjon om nye psykoaktive stoffer). Det var 1.7 prosent av 15-16-åringene som oppga at de *noen gang* hadde brukt slike stoffer.

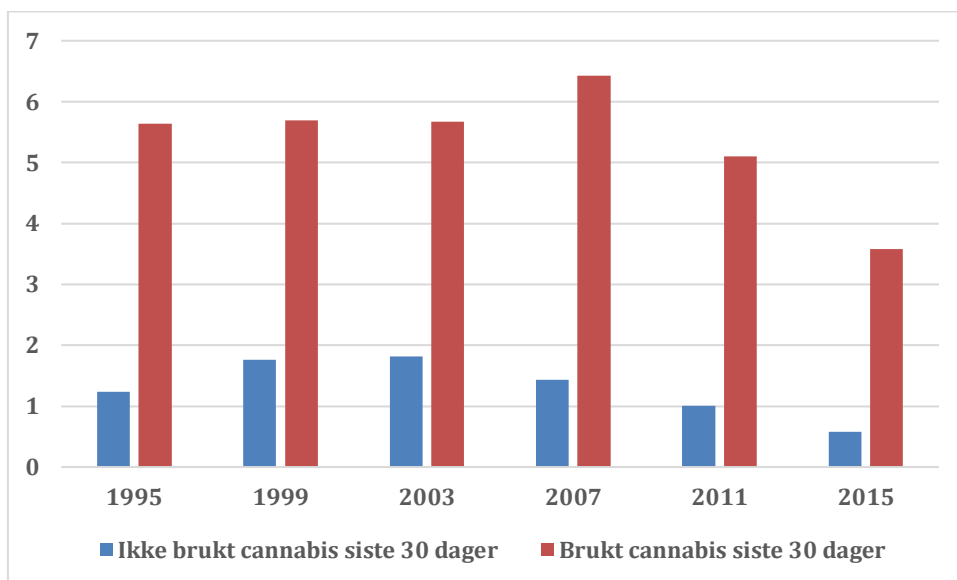
Man har i tidligere studier sett at majoriteten av norske ungdommer som oppgir bruk av cannabis har brukt rusmidlet i kombinasjon med alkohol, og at det ikke ser ut til at cannabis brukes som en erstatning for alkohol (Pape m.fl., 2009).

I vår undersøkelse fra 2015 hadde 98 prosent av de som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 12 månedene* også drukket alkohol i samme tidsperiode, mens det blant de som ikke hadde brukt cannabis var det 46 prosent som ikke hadde drukket. Av figur 4.3 ser vi at de som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 12 månedene* hadde en klart høyere drikkefrekvens (gjennomsnittlig antall ganger drukket alkohol *siste 12 måneder*) enn de som ikke hadde brukt cannabis, og at dette gjelder for alle undersøkelsesårene.

Figur 4.3. Gjennomsnittlig antall ganger drukket alkohol i løpet av de siste 12 måneder blant 15-16-åringer som har brukt- og de som ikke har brukt cannabis i løpet av de siste 12 måneder, 1995-2015.

Av de som i 2015 hadde brukt cannabis i løpet av de siste 30 dagene oppga ni av ti at de hadde drukket 5+ enheter én eller flere ganger ved samme drikkesituasjon i samme tidsrom. Av figur 4.4 ser vi at de som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de siste 30 dagene i alle undersøkelsesårene, hadde klart flere situasjoner der de hadde drukket mye (5+ enheter eller mer ved samme anledning), enn de som oppga at de ikke hadde brukt cannabis. Det er altså ingenting som tyder på at cannabis er en erstatning for alkohol, tvert imot er det de som bruker cannabis som også rapporterer at de ofte drikker mye alkohol.

Figur 4.4. Gjennomsnittlig drikketilfeller med 5+ enheter siste 30 dager blant 15-16-åringer som har brukt eller ikke brukt cannabis siste 30 dager, 2015.

4.3 Tilgjengelighet cannabis

Som allerede nevnt, er cannabis det mest utbredte av de illegale rusmidlene i Norge. For å få et bilde av hvordan 15-16-åringene opplever tilgjengelighet av slike stoffer, blir det i ESPAD-undersøkelsen stilt spørsmål om "hvor vanskelig tror du det vil være for deg å få tak i hasj eller marihuana hvis du skulle ønske det?". Mens det i 1995 var 25 prosent som svarte at de mente det var nokså lett eller svært lett, var andelen i 1999 steget til 38 prosent. Det har så vært en nedgang til i underkant av 30 prosent i de påfølgende undersøkelsesårene (tabell 4.3). Tilsvarende gikk andelen som svarte at det ville være umulig å få tak i cannabis, ned fra 15 prosent i 1995 til 8 prosent i 1999, mens det så har vært en økning til i overkant av 20 prosent i de siste undersøkelsesårene. I 2007, 2011 og 2015 ble det også spurt om man noen gang hadde hatt mulighet til å prøve hasj/marihuana *uten* at man gjorde dette. I 2007 var det 25 prosent som svarte at de hadde hatt en slik mulighet, mens den tilsvarende andelen i 2015 var redusert til 20 prosent.

Tabell 4.3. Oppfatning av hvor vanskelig 15-16-åringer tror det vil være å få tak i cannabis hvis de skulle ønske det, andel i prosent, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Umulig	15	8	13	20	23	21
Ganske/svært vanskelig	39	36	38	37	38	36
Ganske/svært lett	25	38	26	28	25	29
Vet ikke	20	18	23	16	14	15

4.4 Vurdering av risiko ved bruk av cannabis

På samme måte som for røyking av tobakk og drikking av alkohol, ble 15-16-åringene bedt om å vurdere risiko for skade ved ulike bruksmønstre for cannabis. Naturlig nok mente de fleste at risikoen for skader øker jo oftere folk bruker stoffet. I 2015 var det således 25 prosent som sa at de antar det er stor risiko for skader hvis folk prøver cannabis én gang eller to, 36 prosent mente risikoen for skade var stor hvis folk røyker cannabis av og til, mens nesten 70 prosent mente at risikoen for skader var stor ved regelmessig bruk (tabell 4.4). Det har ellers vært en nedgang i andelen som mener at det er stor risiko knyttet til regelmessig bruk av cannabis fra det første undersøkelsesåret i 1995 til 2015 (fra 87 prosent til 69 prosent).

Tabell 4.4. Oppfatning av risiko blant 15-16-åringer ved ulikt antall ganger bruk av cannabis, andel i prosent, 1995-2015.

År	Prøve cannabis 1-2 ganger			Røyke cannabis av og til			Røyke cannabis regelmessig		
	Ingen/ liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/ liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko	Ingen/ liten risiko	Moderat risiko	Stor risiko
1995	32	27	36	11	34	49	2	8	87
1999	38	29	28	16	37	42	4	13	78
2003	43	26	23	17	38	36	4	12	75
2007	35	26	27	15	34	39	5	10	75
2011	37	27	27	16	36	39	6	10	73
2015	38	27	25	20	35	36	9	12	69

4.5 Andre narkotiske stoffer

Generelt sett viser spørreskjemaundersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom at såkalte "harde" stoffer som heroin, amfetamin o.l. er svært lite utbredt. I og med at tallene er små, knytter det seg relativt sett større grad av usikkerhet til disse enn hva som er tilfelle med opplysninger om rusmidler som er mer utbredt. De tallene vi presenterer her må derfor tolkes med forsiktighet. Som det framgår av tabell 4.5 er det for de fleste av de aktuelle stoffene omkring 1 prosent som oppga at de hadde brukt slike stoffer *noen gang*.

Tabell 4.5. Andel 15-16-åringer som oppga at de noen gang har brukt ulike narkotiske stoffer, 1995-2015.

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Amfetamin	1.1	2.6	1.7	2.0	1.3	1.2
LSD	0.9	1.5	0.9	1.5	1.1	1.2
Ecstasy	2.0	2.5	1.4	1.8	1.3	1.2
Kokain	0.9	1.3	1.0	1.9	1.2	1.1
Crack	0.7	1.3	1.1	1.8	1.2	1.0
Heroin	1.2	1.2	0.8	1.4	0.7	0.7
GHB			0.9	1.3	0.5	0.6
Narkotika med sprøyte	0.9	0.7	0.7	1.3	0.7	0.5

4.6 Sniffing av løsemidler

Sniffing av løsemidler blir ofte sett i sammenheng med bruk av narkotiske stoffer, selv om slik bruk ikke er straffbar og dermed heller ikke er underlagt narkotikalovgivningen. Sniffing kan imidlertid også forekomme nå og da i en del ungdomsmiljøer. Dette henger til dels sammen med at løsemidler/drivgasser er lett å skaffe til veie, både ved at de finnes i de fleste husholdninger og at de kan enkelt kjøpes.

Tabell 4.6. Andel 15-16-åringer som oppga at de har sniffet løsemidler *noen gang* og *siste 12 mnd*, 1995-2015

År	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Noen gang	7.2	5.9	4.6	7.6	5.6	5.8
Siste 12 mnd	3.7	3.1	2.7	4.4	3.0	2.8

Andelen 15-16-åringer som oppga at de hadde sniffet løsemidler *noen gang* har variert mellom 5 og 8 prosent i de ulike undersøkelsesårene. De fleste oppga at de bare hadde gjort det et par ganger og for mange lå det også noe tilbake i tid. Andelen som oppga å ha sniffet i løpet av *de siste 12 månedene* var således 3-4 prosent i alle de seks undersøkelsesårene. Det var ingen forskjell mellom gutter og jenter, verken i 1995 eller 2015.

4.7 Doping

Det har i de senere år vært en del spekulasjoner knyttet til bruk av anabole steroider blant ungdom i forbindelse med helsestudio o.l. ([Sandøy, 2013](#)). ESPAD-undersøkelsen gir imidlertid ikke grunnlag for å si at dette er noe utbredt problem blant norske 15-16-åringer. I de seks undersøkelsesårene var det omkring 1 prosent som oppga at de hadde brukt anabole steroider *noen gang*. Andelen blant gutter var noe større enn blant jenter.

Tabell 4.7 Andel 15-16-åringer som oppga å ha brukt anabole steroider noen gang, 1995-2015

1995	1999	2003	2007	2011	2015
1.6	1.3	1.0	1.6	1.1	0.8

4.8 Bruk av legemidler, sniffing og cannabis blant 15-16-åringer i andre europeiske land

Tabell 4.8 viser andelen 15-16-åringer i ulike land som i 2015 oppga å ha brukt cannabis i ulike tidsrom, brukt beroligende legemidler og brukt løsemidler som sniffes. Som vi ser av tabellen kommer norske 15-16-åringer godt ut når det gjelder bruk av cannabis med lave andeler sammenlignet med andre land i Europa. Norge har i alle undersøkelsesårene vært blant de land som har hatt den laveste andelen 15-16-åringer som oppgir at de *noen gang* har brukt cannabis. I 2015 hadde Tsjekkia og Frankrike de høyeste andelenene med over 30 prosent. Av de nordiske landene hadde Danmark den høyeste andelen med 12 prosent, mens Finland, Island og Sverige var på omtrent samme nivå som Norge med 7 prosent. Gjennomsnittet for alle landene var i 2015 16 prosent.

Andelen norske 15-16-åringer som oppga bruk av cannabis i løpet av de *siste 12 månedene*, eller i løpet av de *siste 30 dagene*, er også blant de laveste i Europa. Gjennomsnittet i Europa ligger på henholdsvis 13 prosent (i løpet av de *siste 12 månedene*) og sju prosent (i løpet av de *siste 30 dagene*), mens de tilsvarende tallene for Norge er henholdsvis 5 og 2 prosent. Også her ser vi at Frankrike og Tsjekkia har de høyeste andelenene mens de nordiske landene ligger godt under gjennomsnittet.

Når det gjelder bruk av beroligende legemidler uten at det var forskrevet av lege, finner vi de høyeste andelenene i 2015-undersøkelsen i Polen og Tsjekkia med henholdsvis 17 og 16 prosent, mens Danmark, Romania, Færøyene, Ukraina og Moldova har de laveste andelenene med 1-2 prosent. Vi ser her at norske 15-16-åringer befinner seg «midt på treet» med en andel på 6 prosent, noe som sammenfaller med gjennomsnittet for alle de deltagende landene.

Ser vi på sniffing av løsemidler rapporterte Kroatia med den høyeste andelen på 26 prosent for å ha sniffet noen gang. De laveste andelenene finner vi i Moldova, Færøyene, Italia og Bulgaria. Andelen norske 15-16-åringer som oppga at de noen gang hadde sniffet lå i 2015 noe under gjennomsnittet for alle de 35 landene, som var 7 prosent.

Tabell 4.8. Andel 15-16-åringer i Europa som oppga å ha brukt cannabis, legemidler og løsemidler(sniffing) 2015¹

	Brukt cannabis noen gang	Brukt cannabis i løpet av de siste 12 mnd	Brukt cannabis i løpet av de siste 30 dager	Brukt beroligende legemidler noen gang	Sniffet løsemidler noen gang
Czech Republic	37	27	13	16	6
France	31	27	17	10	6
Monaco	31	24	12	10	8
Liechtenstein	30	26	11	3	8
Italy	27	23	15	5	3
Bulgaria	27	21	12	4	3
Slovakia	26	19	9	7	8
Estonia	25	19	8	9	13
Slovenia	25	21	12	3	14
Poland	24	18	9	17	11
Netherlands	22	20	12	8	5
Croatia	21	16	8	4	25
Austria	20	17	9	4	10
Ireland	19	16	10	3	11
Lithuania	18	11	4	9	8
Belgium	17	14	8	6	3
Portugal	15	13	8	5	4
Hungary	13	9	4	7	7
Malta	13	10	5	3	8
Denmark	12	11	5	2	4
Georgia	11	8	4	11	12
Ukraine	9	6	2	2	5
Greece	9	7	4	4	13
Finland	8	7	2	6	8
Romania	8	6	3	2	4
Montenegro	8	6	3	10	7
Iceland	7	6	2	5	3
Cyprus	7	6	5	5	8
Albania	7	5	4	8	4
Sweden	7	5	2	7	7
Norway	7	5	2	6	5
Faroes	6	5	1	2	2
FYROM	5	4	2	11	2
Moldova	4	3	2	1	1
AVERAGE	16	13	7	6	7

¹ Den internasjonale databasen har egne retningslinjer for ekskludering av inkonsistente svar etc., og opererer således med en annen N enn hva deltakerlandene gjør i sine rapporteringer. Tallene for Norge i tabell 4.8 kan derfor avvike noe fra de som er presentert tidligere i kapitlet.

Kilde: www.espad.org

Table 30a. Frequency of lifetime use of marijuana or hashish. 2015. Percentages.

Table 31a Frequency of use of marijuana or hashish during the last 12 months. 2015. Percentages.

Table 32a. Frequency of use of marijuana or hashish during the last 30 days. 2015. Percentages.

Table 9. Pharmaceuticals: lifetime prevalence of the use of painkillers to get high, tranquillisers or sedatives without prescription and anabolic steroids (percentage): <http://espand.org/report/situation/pharmaceutical-use>

Table 8. Inhalants and new psychoactive substances (NPS): prevalence of lifetime use (percentage): <http://espand.org/report/situation/inhalant-use>

4.9 Oppsummering

- Andelen 15-16-åringer som oppga *noen gang* å ha brukt beroligende midler/sovemidler etter resept fra lege, er redusert fra 14 prosent i 1999 til 11 prosent i 2015, mens bruk av slike midler uten å ha fått resept økte fra 3 prosent i 1995 til 6 prosent i 2015.
- Andelen som oppga *noen gang* å ha brukt cannabis økte fra 5.9 prosent i 1995 til 12.3 prosent i 1999, men ble så redusert til 6.5 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 12 månedene* økte fra 4.7 prosent i 1995 til 9.1 prosent i 1999 og ble så redusert til 5.3 prosent i 2015.
- Andelen som oppga å ha brukt cannabis i løpet av de *siste 30 dagene* økte fra 2.7 prosent i 1995 til 4.1 prosent i 1999 og så redusert til 2 prosent i 2015.
- Det har gjennomgående vært en høyere andel gutter enn jenter som oppga å ha brukt cannabis både *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene* og i løpet av de *siste 30 dagene*.
- De som oppga bruk av cannabis, oppga å drikke oftere og hadde flere høykonsum-situasjoner enn de som oppga ikke å ha brukt cannabis.
- I 2015 oppga i underkant av 2 prosent at de *noen gang* hadde brukt nye psykoaktive stoffer.
- Tre av ti oppga i alle undersøkelsesårene at det ville være svært lett å få tak i cannabis hvis de skulle ønske det.
- Andelen som mente det er stor risiko knyttet til regelmessig bruk av cannabis er redusert fra 87 prosent i 1995 til 69 prosent i 2015.
- Andelene for *noen gangs* bruk av andre narkotiske stoffer enn cannabis (amfetamin, kokain o.l.) har vært rundt 1 prosent i alle undersøkelsesårene.
- Andelen som oppga at de hadde sniffet løsemidler *noen gang* har variert mellom 5 og 8 prosent i de ulike undersøkelsesårene, mens andelen som oppga å ha sniffet i løpet av de *siste 12 månedene* har vært om lag 3-4 prosent.
- Andelen som oppga å ha brukt anabole steroider *noen gang* har vært omkring 1 prosent i alle undersøkelsesårene.
- Sammenlignet med andre land som inngår i den europeiske skoleundersøkelsen, har Norge i alle undersøkelses-årene vært blant de land som har hatt den laveste andelen 15-16-åringer som oppga å ha brukt cannabis henholdsvis *noen gang*, i løpet av de *siste 12 månedene*, og i løpet av de *siste 30 dagene*.

Referanser

[Bakken \(2016\). Ungdata. Nasjonale resultater 2016, NOVA Rapport 8/16. Oslo: NOVA](#)

Bretteville-Jensen, A. L., Bilgrei, O. R. (2015). Nye psykoaktive stoffer : en rusmiddelrevolusjon?. Universitetsforlaget.

Pape, H., Rossow, I. & Storvoll, E. E. (2009). Under double influence: assessment of simultaneous alcohol and cannabis use in general youth populations. *Drug and Alcohol Dependence*, 101(2009), 69-73.

[Samdal, O. m fl. \(2016\). Helse og trivsel blant barn og unge. Resultater fra den landsrepresentative spørreundersøkelsen «Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land». HEMIL-rapport 1/2016 HEMIL-senteret Universitetet i Bergen.](#)

[Sandøy, T. A. \(2013\). Anabole steroider i Norge. En oversikt fra befolkningsundersøkelser. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS-rapport\(4\).](#)

[Skretting, A. \(1996\). Bruk av tobakk, alkohol og narkotika blant norske 9.klassinger. Resultater fra en skoleundersøkelse – 1995. SIFA rapport nr 1/96. Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning. Oslo.](#)

Skretting, A. (1999). Bruk av rusmidler ved utgangen av ungdomsskolen. Resultater fra den norske delen av den europeiske skoleundersøkelsen – ESPAD 1995 og 1999. SIFA rapport nr. 3/99. Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.

[Skretting, A., Bye, E.K \(2003\). Bruk av rusmidler blant norske 15-16-åringer. Resultater fra den norske delen av de europeiske skoleundersøkelsene - ESPAD 1995, 1999 og 2003. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning 2003, SIRUS-rapport\(5\).](#)

[Skretting, A., Bye, E.K., Vedøy, T.F, Lund, K.E. \(2017\). Rusmidler i Norge 2016. Oslo: Folkehelseinstituttet 2017.](#)

[Vedøy, T.F og Skretting, A. \(2009\). Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS-rapport\(5\).](#)

Utgitt av Folkehelseinstituttet
September 2017
Postboks 4404 Nydalen
NO-0403 Oslo
Telefon: 21 07 70 00
Rapporten kan lastes ned gratis fra
Folkehelseinstituttets nettsider www.fhi.no